KUJAWSKO-POMORSKI
PRZEGLĄD OŚWIATOWY

UczMy

ISSN 2300-830X

V – VI 2025 Nr 3 (60)

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

KUJAWY POMORZE

Województwo Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Toruniu
jest Jednostką Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

KPCEN
TORUŃ

Solidność
Wsparcie
Przyszłość

To był *inspirujący* rok szkolny.

Zrealizowaliśmy m.in.

Konferencja | 25 września 2024 r.

Ocenianie wspierające ucznia
– między prawem a motywacją do nauki

14-15 LISTOPADA 2024 R.
KONFERENCJA WOJEWÓDZKA

Doradztwo zawodowe

SZANSĄ NA RZECZ KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO

Konferencja organizowana w ramach projektu Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności: „Zbudowanie systemu koordynacji i monitorowania regionalnych działań na rzecz kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych".

STEAM & AI W EDUKACJI

UNIWERSYTETY WSB MERITO
KPCEN

Dzień Bezpiecznego Internetu

10-14 MARCA 2025 WEBINARY

Światowy **Tydzień Mózgu**

Z KPCEN W TORUNIU

KONFERENCJA | 19-20.03.2025

Uczenie się przez całe życie
jako kompetencja przyszłości

Konferencja organizowana w ramach projektu Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności: „Zbudowanie systemu koordynacji i monitorowania regionalnych działań na rzecz kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych".

KUJAWSKO-POMORSKI FESTIWAL PROJEKTÓW EDUKACYJNYCH

XV EDYCJA – DLA NAUCZYCIELI

Organizatorzy:
KUJAWSKO-POMORSKIE CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI W BYDGOSZCZY
KUJAWSKO-POMORSKIE CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI WE WŁOCŁAWKU
KPCEN TORUŃ

Wokół historii regionu

KONKURS WOJEWÓDZKI DLA NAUCZYCIELI I PASJONATÓW HISTORII

DZIĘKUJEMY, ŻE BYLIŚCIE Z NAMI!

OBSERWUJCIE NAS W SIECI, ŻEBY ROZWIJAĆ SIĘ RAZEM Z NAMI

KPCEN-TORUN.EDU.PL

Koordynator:
Michał Babiarz
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Redaktorzy:
Beata Bawej-Lisiecka
KPCEN w Toruniu

Dorota Łańcucka
KPCEN we Włocławku

Anna Rupińska
KPCEN w Bydgoszczy

Zespół redakcyjny:
Katarzyna Karska-Rasmus
Ewa Kondrat
Anna Puścińska
Kamila Rychlik
(projekt okładki)

Korekta:
Anna Rupińska

Opracowanie graficzne i skład:
Monika Lis

Przyjmowanie materiałów:
Beata.Bawej@kpcen-torun.edu.pl
e-mail: d.lancucka@cen.info.pl
e-mail: anna.rupinska@cen.bydgoszcz.pl

Wydawca:
Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Toruniu
Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli we Włocławku

Skład i druk:
Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
ul. Jagiellońska 9, 85-067 Bydgoszcz

Redakcja zastrzega sobie prawo adiustowania i skracania tekstów oraz niezwracania materiałów

Na okładce:
Zdjęcie na okładce pochodzi z serwisu Pexels.com

Czasopismo *UczMy*

Spis treści

Społeczeństwo obywatelskie

Dorota Łańcucka
Społeczeństwo obywatelskie to MY 5
Anna Puścińska
Kształtowanie kultury obywatelskiej jest wyzwaniem naszych czasów 6
Aleksandra Kondrat
Esej o uczniowskiej obywatelskości 7
Anna Molenda
Konflikty społeczne – nieunikniona dynamika życia zbiorowego 9
Lucyna Rezmer
Obecność organizacji pozarządowych w sektorze edukacji 12
Jakub Klaban
Fenomen metodyki harcerskiej – jak odnaleźć siebie? 13
Izabella Forgiel, Marzena Wolska
Zespół Szkół w Barcinie jako model społeczeństwa obywatelskiego – rola edukacji w kształtowaniu aktywnych postaw obywatelskich 15
Emilia Chrebor-Paciorek
Czy szkoła to dobre miejsce na rozwój postaw niezbędnych dla społeczeństwa obywatelskiego? 17
Agnieszka Nierychlewska
Budżet uczniowski 2024/2025, czyli młodzi zmieniają świat 19
Przemysław Zawacki
Nauka pierwszej pomocy w społeczeństwie obywatelskim 20
Marta Owczarek-Boraczyńska
Społeczeństwo obywatelskie a projekt edukacyjny 21
Ewa Kujawa, Elżbieta Zmarzlak
Szkolny Projekt Edukacji Patriotycznej i Obywatelskiej 22
Rafał Sowa
Budowanie społeczeństwa obywatelskiego w przedszkolu 24
Anna Bonowicz
Edukacja przedszkolna jako fundament społeczeństwa obywatelskiego 25

Oblicza edukacji

Wiesława Tomasiak-Wyszyńska, Izabela Nowakowska
Znaczenie relacji w edukacji 26
Wiesława Tomasiak-Wyszyńska
Wagary – sposób na szkolne życie? 28
Paulina Arkuszewska
Gotowość szkolna 30
Paulina Arkuszewska
Kontakt wzrokowy 31

Z praktyki nauczyciela

dr Przemysław Krystian Faryś
Kreatywność uczniowska a 45 minut metodyki STEAM 32
Joanna Czerwińska
Pedagogika freblowska w edukacji przedszkolnej 36
Bożena Lewandowska, Karolina Trybuszewska
Małemu sercu bliska ochrona środowiska 37
Anna Ligman
Finał V Turnieju Baśniowego 39
Iwona Gurtowska, Małgorzata Kalinowska
Irena Sendler – bohaterka, która ocaliła setki dzieci 40

Biblioteki pedagogiczne dla edukacji

Ewa Bedełek
Społeczeństwo obywatelskie - zestawienie bibliograficzne w wyborze 42

Szanowni Państwo

Określenie „społeczeństwo obywatelskie" jest dobrze nam znane i mocno zakorzenione w Polsce. Solidarnościowa opozycja domagała się upodmiotowienia obywateli PRL-u, często jednak pojęcie „Polski samorządnej" było nadużywane i nie miało odniesienia do rzeczywistości.

Społeczeństwo obywatelskie, które istnieje u nas dopiero od trzech dekad, charakteryzuje się aktywnością i zdolnością do samoorganizacji oraz określania i osiągania wyznaczonych celów bez impulsu ze strony władzy państwowej – twierdzi Jakub Klaban ze SP nr 2 w Lipnie, autor jednego z artykułów, które znajdą Państwo w najnowszym numerze „UczMy".

Na myśl przychodzi historia naszego regionu w czasach zaborów – to, co działo się na znanych nam terenach, a co później nazwano „najdłuższą wojną nowoczesnej Europy". W pamięci pozostały zmagania naszych, pozbawionych państwa, przodków z najpotężniejszą i najlepiej zorganizowaną machiną państwową, czyli Niemcami za czasów Bismarcka.

To właśnie tu, w Mogilnie, ksiądz Piotr Wawrzyniak zakładał Związek Spółek Zarobkowych (skupiający lokalne banki, których udziałowcami byli polscy chłopi i ziemianie), by poprzez finansowe wsparcie rodzimych rolników uniemożliwić przechodzenie polskiej ziemi w niemieckie ręce. Ks. Wawrzyniak, wraz z gronem współpracowników, stworzył wśród chłopów, ziemian, księży i inteligencji Towarzystwo Oświaty Ludowej oraz sieć bibliotek w czasach, gdy w szkołach uczono tylko po niemiecku. To dokonanie miało ogromne znaczenie dla zachowania polskości.

Warto też przypomnieć serię strajków szkolnych (w latach 1901-1907) organizowanych przez uczniów, przy wsparciu ich rodziców, przeciw nakazowi nauczania religii w języku zaborców. Protesty te przetoczyły się przez nasz region – od leżących pod Toruniem Bierzgłowa, Biskupic i Chełmży, przez podbydgoską Dąbrowę Chełmińską, po Grutę koło Grudziądza i podbrodnickie Jastrzębie.

Jednak nikt – ani wtedy, ani dziś – nie używał wobec tych wielkich Polaków z zaboru pruskiego określenia „społeczeństwo obywatelskie". Dlatego tak ucieszyła mnie informacja z innego artykułu zamieszczonego w „UczMy", autorstwa Emilii Chrebor-Paciorek z SP 37 w Bydgoszczy. W tej szkole w ramach działań na rzecz społeczeństwa obywatelskiego uczniowie „(…) redagują też gazetkę szkolną „Histowizjer", która porusza ich problemy, ale swoją tematyką odnosi się również do pielęgnowania historii, dbałości o jej pamięć, podkreśla tradycje: zwyczaje polskie, zwyczaje naszego regionu, mówi o wydarzeniach szkolnych".

Okazuje się, że tradycja społeczeństwa obywatelskiego ma u nas długą i piękną historię, liczącą ponad 150 lat. Zachęcam Państwa do zapoznania się z wyjątkowymi artykułami poświęconymi temu zagadnieniu.

Piotr Całbecki
Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego

W następnym numerze
Nauczyciel a zmiany

Dorota Łańcucka
KPCEN we Włocławku

Społeczeństwo obywatelskie to MY

Budowanie społeczeństwa obywatelskiego to ciągły proces. Dwadzieścia lat temu rok 2005 został ogłoszony przez Radę Europy Europejskim Rokiem Edukacji Obywatelskiej (EREO). Intencją Rady Europy było podkreślenie znaczenia edukacji we wspieraniu aktywności społecznej oraz podnoszenia świadomości obywatelskiej we wspólnotach lokalnych, narodowych, europejskich i globalnych. Polska do Rady Europy przystąpiła w 1991 roku, członkostwo w Unii Europejskiej przypieczętowała 1 maja 2004 roku, dlatego definiując cele i założenia EREO w Polsce uwzględniono m.in.:

- kształtowanie umiejętności i postaw obywatelskich uczniów oraz ich wiedzy na temat demokracji, państwa i społeczeństwa obywatelskiego
- przygotowanie młodych ludzi do bycia obywatelami zjednoczonej Europy
- przybliżanie edukacji szkolnej do środowiska lokalnego i życia publicznego.

Szeroki pakiet materiałów informacyjnych i propozycji działań do wykorzystania dedykowano placówkom oświatowym, bo to przecież w procesie edukacji i wychowania przygotowujemy pokolenia młodych ludzi do dorosłego życia. W 2006 roku sformułowano Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej wskazujące kompetencje kluczowe, jakie należy rozwijać całożyciowo. Obecne odniesienie w podstawie programowej dotyczy 8 kompetencji kluczowych zawartych w Zaleceniu Rady z 22 maja 2018 roku, wśród których wymieniamy kompetencje obywatelskie.

Obywatelscy bardziej czy mniej?

Kondycja demokratycznego państwa prawa zależy od społeczeństwa obywatelskiego. Czy nim jesteśmy? To zależy od każdego z nas, naszych kompetencji społecznych i obywatelskich, czyli jakości relacji interpersonalnych, zaangażowania we wspólnotę, odpowiedzialności, krytycznego myślenia, aktywności w organizacjach pozarządowych itd. W polskiej edukacji, w szkołach i przedszkolach dużo się dzieje w tym kontekście, począwszy od działań wynikających z programów wychowawczych, poprzez realizację projektów interdyscyplinarnych/STEAM, szkolną samorządność i wolontariat, udział w europejskich programach. Ale nigdy nie jest tak dobrze, żeby nie mogło być lepiej. Dlatego dobrze się stało, że kolejnym obszarem służącym rozwijaniu kompetencji obywatelskich jest wprowadzany od 1 września 2025 roku do szkół ponadpodstawowych przedmiot *Edukacja obywatelska*. Jak czytamy na stronach Ministerstwa Edukacji Narodowej, głównym celem nowego przedmiotu jest przygotowanie uczniów do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego w społeczeństwie demokratycznym. Realizowany w szkołach program ma wzmacniać postawy patriotyczne młodych ludzi oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, troski o małą i dużą ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt. Przedmiot ma także promować otwartość i szacunek wobec innych, empatię i solidarność oraz zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego. Ale co najważniejsze, poza wymaganą wiedzą i umiejętnościami, będzie sprzyjał uczniowskim działaniom, kreatywności i współpracy przy realizacji ważnych z ich punktu widzenia projektów. I o to właśnie chodzi.

Lokalna misja w ogólnopolskim składzie

Wracając do 2005 roku, wspomnę projekt, jaki zrealizowałam wspólnie z uczniami, nauczycielami i rodzicami w ramach EREO, pracując jeszcze wtedy w Szkole Podstawowej nr 5 w Lipnie. Projekt „Pola Negri – sławna lipnowianka" zakładał odsłonięcie Tablicy i otwarcie Izby Pamięci poświęconych urodzonej w Lipnie gwieździe światowego kina, wydanie folderu „Pola Negri – sto lat później" oraz przygotowanie montażu słowno-muzycznego „Ocalić od zapomnienia". Po chwili szkolny pomysł stał się własnością wszystkich mieszkańców, w pomoc i organizację przedsięwzięcia włączyli się samorządowcy, MCK, przedsiębiorcy, sponsorzy, osoby prywatne, pasjonaci i regionaliści. I całe szczęście, bo zainteresowanie projektowymi działaniami przerosło nasze oczekiwania. Wspierały nas artystyczne autorytety – Bogusław Kaczyński, Magdalena Zawadzka, Agnieszka Perepeczko, a przede wszystkim Wiesława Czapińska – biografka Poli Negri oraz rodzina aktorki, nieodzowni byli eksperci z Filmoteki Narodowej. To była taka wspólna lokalna misja w ogólnopolskim składzie http://polanegri.org.pl/prasa-o-nas/

Nasza aktywność została doceniona i wyróżniona przez Komitet Krajowy ds. EREO w ówczesnym Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu podczas gali podsumowującej Europejski Rok Edukacji Obywatelskiej w Polsce.

24 października 2025 roku będziemy świętować 20. rocznicę tych uroczystości, a także wspominać wszystko to, co wydarzyło się później, a wydarzyło się wiele. Więcej, niż mogliśmy sobie wyobrazić ☺ http://polanegri.org.pl/

Anna Puścińska
KPCEN we Włocławku

Kształtowanie kultury obywatelskiej jest wyzwaniem naszych czasów

Koncepcja społeczeństwa obywatelskiego jest kluczowym elementem edukacji obywatelskiej w polskich szkołach. Jesteśmy nauczycielami i mamy głęboką świadomość, że społeczeństwo obywatelskie to fundament nowoczesnej demokracji. Jego wyznacznikiem jest aktywny udział obywateli w życiu publicznym. W praktyce społeczeństwo obywatelskie manifestuje się poprzez działalność organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, ruchów społecznych czy inicjatyw obywatelskich. Jego istotą jest partycypacja obywateli w kształtowaniu rzeczywistości społecznej i politycznej.

Staramy się wychowywać naszych uczniów na aktywnych i świadomych obywateli. Edukacja w zakresie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego ma na celu kształtowanie postaw zaangażowanych obywateli, zdolnych do aktywnego udziału w życiu publicznym, mających wpływ na zmiany i otaczającą rzeczywistość.

Wydawałoby się, że edukacja obywatelska prowadzi we właściwym kierunku i ku pozytywnym rozwiązaniom. Przykładów, jak aktywni i zaangażowani mogą być obywatele, jest wiele. Przypomnę kilka najbardziej znanych i skutecznych inicjatyw: Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, ruch Obywatele RP, lokalne inicjatywy obywatelskie (np. ruchy miejskie działające na rzecz poprawy jakości życia w miastach, takie jak „Miasto Jest Nasze" w Warszawie), organizacje ekologiczne (np. Greenpeace Polska), Banki Żywności – sieć organizacji zajmujących się redystrybucją żywności dla osób potrzebujących i jednocześnie przeciwdziałających jej marnowaniu. Jest też bardzo wiele mniej znanych, lokalnych inicjatyw.

Praca nauczycieli przygotowujących swoich wychowanków do życia w społeczeństwie obywatelskim jest szczególnym wyzwaniem wobec obserwowanego w ostatnich latach wycofania się obywateli z życia społecznego, agresji politycznej, otwartego negowania systemu demokratycznego przez coraz więcej środowisk na świecie. Można się zastanawiać, co jest przyczyną słabnącej globalnie demokracji, rosnących w siłę ruchów populistycznych i nacjonalistycznych. Skąd się to bierze? Jak temu zaradzić?

Zjawisku temu przypatruje się autorka książki „Kultura obywatelska. Wybrane podejścia i problemy", dr Agnieszka Ziętek, od 2022 roku przewodnicząca Zespołu ds. Równości na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: *od kilku lat możemy obserwować (…) wirusa politycznej demagogii i populizmu rozprzestrzeniającego się w świecie demokracji liberalnych. Wirus ten zadomawia się z powodzeniem w państwach i demokracjach, wydawać by się mogło, dobrze na niego uodpornionych (…). Okazuje się zatem, że nasz optymizm i związane z nim samozadowolenie dotyczące oczekiwanych perspektyw rozwoju systemów demokratycznych były przedwczesne.*

Kultura obywatelska jest odmianą kultury politycznej. Przejawia się uczestnictwem w wyborach, referendach, konsultacjach społecznych, ale też aktach społecznego niezadowolenia takich jak strajki czy demonstracje. Autorka dokonuje szerszej analizy zjawiska, począwszy od tych materializujących się w przejawach aktów samopomocy sąsiedzkiej, poprzez działania lokalnych grup nieformalnych, aż po zakrojone na szeroką skalę globalne ruchy protestu. Definiuje pojęcia: „kultura polityczna", „kultura obywatelska" oraz zwraca uwagę na, jak się wydaje, mniej znane pojęcie i zjawisko „asertywnej kultury obywatelskiej".

Zawarte w pracy rozważania są odpowiedzią na rosnące obawy związane z odchodzeniem od demokracji. Zachęcam do zapoznania się z nimi, bo pomagają dostrzec, nazwać i zrozumieć zjawiska na pierwszy rzut oka niewidoczne i takie, które wciąż uznaje się za błahe i marginalne.

Aleksandra Kondrat
KPCEN w Toruniu

Esej o uczniowskiej obywatelskości

„Szkoła powinna być bowiem miejscem, w którym uczniowie starają się zrozumieć, co łączy i co dzieli polskie społeczeństwo, w którym uczą się weryfikować informacje na te tematy, poznają różnorodne stanowiska, starają się wyrobić sobie własną opinię, uzasadniają ją, z szacunkiem dla innych prezentują i podejmują dialog z osobami, których poglądy mogą być odmienne". [1]

Obywatelskie zaangażowanie

Wyobraźmy sobie przez moment rzeczywistość szkolną za 10 lat, w roku 2035 (ba!), nawet w roku 2050, 2070. Cóż widzimy, a czego nie jesteśmy – jako majestatyczni, wyedukowani, profesjonalni, kompetentni aksjologicznie nauczyciele – w stanie dostrzec? Zauważamy zanik wspólnotowości, więzi, interakcyjności? Utratę umiejętności komunikacyjnych, solidarnościowych, wolontaryjnych, synergicznych? Przed naszym wzrokiem, troskliwym spojrzeniem unosi się wizja futurologicznej, ale impresyjnej edukacji opartej na sztuczno-inteligentnych rozwiązaniach. Pytanie tylko, jaki w tej cyfrowo-arytmetyczno-algorytmicznej rzeczywistości byłby i być może stanie się uczeń? Ukierunkowany na poznanie świata analogowego, dziejów, funkcjonowania demokracji, reżimów, analizujący swoje rodzinne korzenie, zadumany nad istotą człowieczeństwa, zirytowany, wręcz emocjonalnie wzburzony łamaniem praw człowieka, zatrwożony stanem środowiska naturalnego, hegemonią totalitaryzmów pod postacią współczesnego autorytaryzmu, monarchii absolutnych, totalitaryzmów? Jesteśmy obywatelami, a samo bycie obywatelem zobowiązuje nie tylko dorosłych, lecz zwłaszcza chłonne, spragnione młode umysły do pogłębionego myślenia o zagadnieniach powszedniego świata, najpierw myślenia o samych sobie w obrębie społeczności szkolnej, która nie stanowi „jądra ciemności", lecz „jądro światłości", odzwierciedlające znajomość zjawisk społecznych, kulturowych i ekonomicznych.

Ocean obywatelskości

Zatrzymajmy się. Przemyślmy. Zadumajmy. Otwórzmy nieśmiało nasze umysły na perspektywę młodego człowieka w dobie XXI wieku, stulecia winnych i niewinnych. Uczniowie w okresie dojrzewania buntują się wobec funkcjonujących norm społecznych, utożsamiają się z określoną kontrkulturą, która determinuje ich wysublimowany pogląd na świat, wpływa na ich konkretyzującą się podmiotowość (tą jednostkową i – mam nadzieję – tą kluczową prospołeczną). Jako belfrowie pragniemy, aby nasi uczniowie – jako istoty społeczne – byli całkowicie zanurzeni w „oceanie obywatelskości". Jak zatem wzniecić płomień obywatelskości w naszych wychowankach? Odpowiedź wydaje się oczywista, a mianowicie: my nauczyciele jesteśmy przeznaczeni do tego, aby wspierać inicjatywy społeczne młodego pokolenia, starać się rozumieć młodzieżowe kontrapunkty, wszelakie *-izmy* wypływające z samej natury bycia młodym człowiekiem chcącym ulepszać świat, czasem w sposób bardziej emocjonalny (chaotyczny) niż racjonalny (uporządkowany). Uczniowskie zaangażowanie wspólnotowe dostrzegamy już na poziomie relacji międzyszkolnych, bo szkoła jest przecież wspólnotą, którą tworzą zaangażowani uczniowie, nauczyciele, rodzice oraz pracownicy administracyjno-gospodarczy. Dołóżmy wszelkich starań, aby pochodnia społecznego członkostwa wytrwale pstrzyła się w duszach młodzieży w epoce dominacji technologii i cyfryzacji. Uczniowie nie są samotnikami zamkniętymi w bunkrze teoretycznej wiedzy. Uczniowie są społecznikami pragnącymi wolontaryjnych czynności, urzeczywistnienia idei pomocniczości i współpracy w grupie.

Sedno edukacji obywatelskiej[2]

Istotny społecznie nowy przedmiot – edukacja obywatelska – realizowany będzie w szkole ponadpodstawowej od roku szkolnego 2025/2026. *Roboczy Projekt Podstawy Programowej Edukacja Obywa-*

1. Zob. *Roboczy Projekt Podstawy Programowej Edukacja Obywatelska dla Liceum i Technikum*, s. 20, [w:] https://ibe.edu.pl/images/publikacje/Projekt-pp-edukacja-obywatelska-liceum-i-technikum-4-9-2024.pdf, dostęp z dnia: 07.02.2025r.

2. W podstawie programowej przeczytamy, że uczniowie zobligowani są do realizacji przynajmniej czterech działań obywatelskich z konkretnej listy: zobacz, ss. 17–18.

telska dla Liceum i Technikum w określonym dziale[3] zakłada, że uczniowie (razem z nauczycielem) przeanalizują szkolny statut, prześledzą dokumentację wewnątrzszkolną, podejmą refleksję nad pojawiającymi się problemami w przestrzeni szkolnej czy już jako samorząd uczniowski będą mieć realny wpływ na działania oddolne, twórcze, mobilizujące innych uczniów do działania zarówno w obszarze szkolnym, jak również regionalno-lokalnym. Postawa proobywatelska może się wykształcić, gdy zagadnienia teoretyczne przeniesiemy na grunt codziennej pragmatyki. Stąd też fenomenalny pomysł, który stanie się praktycznym działaniem, aby uczniowie „podjęli rękawice", mierząc się z realnymi sprawami społecznymi. Dzięki praktyce staną się (mam nadzieję!) w pewnym sensie „obserwatorami uczestniczącymi", młodymi, lokalnymi entografami, antropologami społecznymi, których wewnętrznie poruszają kolizje współczesnego świata, skłaniając do refleksji nad tym, co dzieje się dookoła, stanowiąc równocześnie istotę ich życia społecznego, człowieczeństwa, ludzkości w ogóle. Patriotyzm, znajomość struktur polityczno-administracyjnych państwa, samorządność, ekonomizacja życia, kompetencje władzy (na różnych jej szczeblach), systemy prawne, demokratyzacja życia, globalizacja, problemy ekologiczne, zależności międzykulturowe, interakcje międzynarodowe, socjalizacja to filary wiedzy teoretycznej, a ich znajomość zmusza nas dorosłych, jak i młodych ludzi do odpowiedzialnej partycypacji w życiu społeczno-politycznym, do ożywionej sprawczości i działania w imię troski o samego siebie i innych, w imię czynnego oddziaływania, w imię autentycznej niezgody na to, co sprzeczne, niezgodne z wartościami obywatelskimi.

Kluczowa w nauczaniu przedmiotu *Edukacja obywatelska* jest przede wszystkim neutralność światopoglądowa nauczyciela, odgrywającego rolę stymulatora myślenia, propagatora aktywizacji społecznej, krzewiciela konstruktywnego, rzetelnego prowadzenia sporów, które są zaprzeczeniem stosowanych medialnie pozamerytorycznych chwytów erystycznych, zwłaszcza argumentów uderzających w osobę rozmówcy (*argumentum ad personam*). Nauczyciel nie jest umoralniającym mędrcem, lecz osobowym tutorem, zaangażowanym, uważnym gloryfikatorem, dla którego najważniejsze jest rozbudzenie świadomości moralnej w aspekcie zatroskania o kondycję społeczną otoczenia lokalnego, jak również o globalną wioskę. Nauczyciel jest też podmiotem, który zwraca szczególną uwagę na to, aby uczniowie wykształcili w sobie cnoty, takie jak: otwartość, szacunek względem innych, współodczuwanie oraz odpowiedzialność za własne postępowanie w przestrzeni *online* i *offline*.

Netografia:

Zob. *Roboczy Projekt Podstawy Programowej Edukacja Obywatelska dla Liceum i Technikum*, s. 20, [w:] https://ibe.edu.pl/images/publikacje/Projekt-pp-edukacja-obywatelska-liceum-i-technikum-4-9-2024.pdf, dostęp z dnia: 07.02.2025r., s. 24.

Zob. Prezentacja roboczego projektu podstaw programowych przedmiotu edukacja obywatelska [w:] https://www.gov.pl/web/edukacja/prezentacja-roboczego-projektu-podstaw-programowych-przedmiotu-edukacja-obywatelska, dostęp z dnia: 07.02.2025r., s. 24.

3. Warto dodać, że podstawa programowa omawianego przedmiotu podzielona jest na następujące działy: 1. Ja i społeczeństwo (pytanie wiodące: Co to znaczy być dobrym obywatelem/dobrą obywatelką); 2. Szkoła jako wspólnota (pytanie wiodące: Jak wspólnie tworzymy szkołę?); 3. Społeczność lokalna (pytanie wiodące: Jak budujemy wspólnotę lokalną?); 4. Demokracja i prawo (pytanie wiodące: Jak demokracja zabezpiecza nasze prawa?); 5. Polska – władza, świat polityki i sfera publiczna (pytanie wiodące: Jak działa państwo?); 7. Polska w Europie (pytanie wiodące: Jakiej Unii Europejskiej chcemy?); 7. Świat globalnych zależności (pytanie wiodące: Jak my wpływamy na świat i jak świat wpływa na nas?). Zob. *Roboczy Projekt Podstawy Programowej Edukacja Obywatelska dla Liceum i Technikum*, s. 5–17.

Od redakcji

Od lat tematyka *UczMy* wpisuje się w kierunki polityki oświatowej państwa oraz priorytety Kujawsko-Pomorskiego Kuratora Oświaty. Staramy się, by temat przewodni każdego numeru był ciekawy zarówno dla autorów artykułów, dzielących się z innymi dobrymi praktykami, jak i dla odbiorców, których opisywane zagadnienia także dotyczą i żywo interesują. Jeśli mają Państwo sugestie dotyczące tematów na kolejny rok, bo są na tyle ważne, że warto by im poświęcić choć jedno wydanie czasopisma, to serdecznie zapraszamy do korespondencji z nami. Adresy mailowe w stopce redakcyjnej.

Anna Molenda
KPCEN w Toruniu

Konflikty społeczne – nieunikniona dynamika życia zbiorowego

Okiem polonisty…, czyli, jak każdy ważny temat można omówić na lekcji polskiego

„Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta" – głosi stare przysłowie, wskazując na odwieczny charakter konfliktów społecznych. W istocie, nieporozumienia, napięcia i otwarte starcia towarzyszą ludzkości od zarania dziejów. **Konflikty społeczne są nieodłącznym elementem funkcjonowania społeczeństw, również społeczeństwa obywatelskiego, stanowiąc zarówno czynnik destrukcyjny, jak i motor zmian. Często wynikają z nierówności ekonomicznych, politycznych czy kulturowych, prowadząc do walki o prawa i redystrybucję władzy. Konflikty społeczne od wieków stanowią również jeden z kluczowych tematów literackich, ponieważ literatura nie tylko odzwierciedla rzeczywistość, ale także analizuje mechanizmy rządzące relacjami międzyludzkimi.** Pisarze, kreując losy bohaterów, ukazują napięcia wynikające z nierówności ekonomicznych, podziałów klasowych, różnic kulturowych czy ideologicznych.

Mechanizmy powstawania konfliktów społecznych

Jak zauważył Georg Simmel, konflikt jest tak samo istotnym elementem ładu społecznego jak współpraca. Można wyróżnić kilka głównych czynników prowokujących napięcia międzyludzkie.

Nierówności ekonomiczne i strukturalne

Rozwarstwienie majątkowe staje się zarzewiem konfliktów na poziomie globalnym i lokalnym. Przykładem są protesty antyglobalizacyjne oraz ruch „żółtych kamizelek" we Francji. Pod powierzchnią tych żądań znajdował się jednak głębszy problem – narastające nierówności ekonomiczne i strukturalne we Francji. Z jednej strony mieliśmy wielkie aglomeracje, takie jak Paryż czy Lyon, gdzie gospodarka dynamicznie się rozwijała, a z drugiej – prowincję, gdzie likwidowano szkoły, placówki zdrowotne, transport publiczny i miejsca pracy. Zjawisko to socjolodzy określają mianem anomii społecznej, czyli stanu, w którym dotychczasowe normy społeczne i ekonomiczne przestają funkcjonować, a obywatele tracą poczucie stabilizacji i wpływu na rzeczywistość. A czy „żółte kamizelki" osiągnęły swój cel? W krótkim terminie – tak. Rząd ugiął się pod presją i wycofał część niepopularnych reform. W perspektywie długoterminowej jednak problem nierówności ekonomicznych we Francji pozostał nierozwiązany. Wielu protestujących odczuło, że ich gniew został chwilowo uspokojony, ale system nadal faworyzuje bogatszych.

To pokazuje, że nie wszystkie metody rozwiązania konfliktów są równie skuteczne. Gdyby doszło do mediacji lub arbitrażu – czyli formalnego procesu negocjacyjnego z udziałem neutralnej strony – możliwe, że udałoby się wypracować długoterminowe rozwiązania. Tymczasem ruch „żółtych kamizelek" działał spontanicznie, opierając się na emocjach i chwilowej mobilizacji, co uniemożliwiło osiągnięcie konsensusu między społeczeństwem a rządem. Jak mawiał Alexis de Tocqueville: „Najniebezpieczniejszy moment dla złego rządu to chwila, gdy zaczyna się reformować". W przypadku Francji reformy przyszły za późno i nie rozwiązały strukturalnych problemów, które doprowadziły do wybuchu społecznego gniewu.

W literaturze polskiej

Temat ten znakomicie ukazuje *Ziemia obiecana* Władysława Reymonta, przedstawiając świat ostrej rywalizacji przemysłowej i podziałów społecznych. Władysław Reymont w swojej powieści nie tylko oddał dynamikę rodzącego się przemysłu, ale także ukazał brutalne nierówności społeczne, ekonomiczne i strukturalne, które towarzyszyły szybkiemu rozwojowi miasta. Łódź w powieści Reymonta to miasto kontrastów – pełne fabrykanckich pałaców i robotniczych slumsów. Autor z reporterską dokładnością opisuje świat, w którym kapitał i wyzysk są głównymi siłami napędzającymi rozwój. Główne postaci – Karol Borowiecki, Moryc Welt i Maks Baum – pochodzą z różnych środowisk, lecz łączy ich jedno: pragnienie bogactwa i statusu społecznego.

Dzięki swojemu sprytowi i bezwzględności próbują dorobić się fortuny w świecie, w którym normy społeczne uległy zatarciu, a sukces zależy nie od uczciwości, lecz od umiejętności adaptacji do bezwzględnych reguł kapitalizmu. Karol, polski szlachcic, nie waha się oszukiwać i wykorzystywać innych, Moryc, Żyd, jest zręcznym finansistą, a Maks, Niemiec, ma dostęp do kapitału i technicznego know-how. Ich droga na szczyt pokazuje, że awans społeczny jest możliwy, ale osiągany kosztem innych – zwłaszcza robotników, których los ukazuje Reymont w sposób niezwykle dramatyczny. „Ziemia obiecana" to nie tylko realistyczna panorama kapitalistycznej Łodzi, ale także uniwersalne ostrzeżenie przed światem, w którym sukces materialny staje się jedynym celem, a nierówności strukturalne stają się niemożliwe do przezwyciężenia. Jak mówi jeden z bohaterów powieści: „Łódź nie zna litości. Łódź nie pyta, Łódź wymaga." – a ci, którzy nie potrafią się dostosować, są skazani na przegraną.

Podziały kulturowe i tożsamościowe

Podziały kulturowe i tożsamościowe dotyczą nie tylko różnic etnicznych, religijnych czy narodowych, ale także różnic światopoglądowych. Mogą one prowadzić do marginalizacji pewnych grup społecznych, braku akceptacji dla odmiennych stylów życia, a w skrajnych przypadkach – do otwartych konfliktów, a nawet aktów przemocy.

Konflikt izraelsko-palestyński, to jedno z najbardziej długotrwałych i złożonych starć tożsamościowych na świecie. Ma ono nie tylko wymiar polityczny i terytorialny, ale przede wszystkim kulturowy i religijny. Izraelczycy i Palestyńczycy od dziesięcioleci rywalizują o prawo do własnej państwowości, a każda próba mediacji kończyła się fiaskiem. Pojawiły się inicjatywy negocjacji, takie jak porozumienia z Oslo (1993), jednak nie doprowadziły one do trwałego pokoju.

Innym przykładem są Stany Zjednoczone, w którym różnice tożsamościowe prowadzą do jednych z najbardziej spolaryzowanych konfliktów politycznych i społecznych. Ruch Black Lives Matter (BLM), który zyskał na znaczeniu po śmierci George'a Floyda w 2020 roku, obnażył głębokie podziały rasowe i systemowe nierówności. W odpowiedzi powstały ruchy konserwatywne, twierdzące, że walka o równość przeradza się w ideologizację i dzielenie społeczeństwa. W tym przypadku pojawiają się próby mediacji, lecz głębokie różnice światopoglądowe sprawiają, że trudno o rzeczywisty kompromis.

A co znajdziemy w literaturze?

Jednym z najciekawszych literackich obrazów konfliktu kulturowego i tożsamościowego jest powieść *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza. Utwór ten ukazuje dramatyczne starcie dwóch odmiennych światów – pogrążonego w dekadencji i brutalności pogańskiego Rzymu oraz rozwijającego się chrześcijaństwa, które przynosi nowy system wartości. Główna oś konfliktu dotyczy konfrontacji między elitą rzymską, dla której życie oparte jest na władzy, przepychu i brutalnej rozrywce, a chrześcijanami – nową grupą społeczną, wyznającą idee miłości bliźniego, pokory i poświęcenia. Sienkiewicz przedstawia tę różnicę poprzez losy głównych bohaterów: patrycjusza Marka Winicjusza i chrześcijanki Ligii Kalliny. Winicjusz początkowo kieruje się rzymskim sposobem myślenia – wierzy, że bogactwo i siła mogą zapewnić mu wszystko, nawet miłość. Z perspektywy Winicjusza chrześcijaństwo jest początkowo czymś niezrozumiałym, a nawet niebezpiecznym. Dla patrycjusza, wychowanego w kulcie siły i dominacji, wartości głoszone przez chrześcijan – przebaczenie, pokora, odrzucenie przemocy – wydają się obce i irracjonalne. Sienkiewicz pokazuje, jak trudne może być pogodzenie dwóch odmiennych światów: ten konflikt rozgrywa się nie tylko w przestrzeni społecznej, ale także w psychice głównego bohatera. Historia Winicjusza i Ligii sugeruje jednak, że indywidualne przemiany, wynikające z poznania i akceptacji innej kultury, mogą prowadzić do kompromisu i pokojowego rozwiązania sporów.

Czy konflikt został rozwiązany? Pod względem indywidualnym – tak. Winicjusz porzuca swój dawny styl życia i przyjmuje nową tożsamość chrześcijańską, co pozwala mu nie tylko poślubić Ligię, ale także odnaleźć duchowy spokój. Jego historia pokazuje, że poprzez dialog, empatię i otwartość można przezwyciężyć różnice kulturowe i odnaleźć wspólne wartości. Jednak w szerszej perspektywie konflikt między Rzymem a chrześcijaństwem trwa nadal. Prześladowania chrześcijan nasilają się, a ich społeczność jest brutalnie tłumiona przez Nerona. Sienkiewicz ukazuje, że władza oparta na przemocy i strachu nie jest skłonna do negocjacji czy konsensusu – w tym przypadku konflikt kulturowy rozwiązuje się nie poprzez pokojowe współistnienie, ale przez upadek jednego z systemów.

Jak powiedział Mahatma Gandhi: „Prawdziwa jedność nie polega na tym, że wszyscy myślą tak samo, lecz na tym, że mimo różnic potrafią żyć razem w pokoju". Współczesny świat stoi przed wyzwaniem, by znaleźć takie mechanizmy, które pozwolą na współistnienie różnych kultur i tożsamości bez konieczności walki. Pytanie tylko, czy jesteśmy na to gotowi?

Zmiany polityczne i ideologiczne

Współczesny świat nieustannie zmaga się z konfliktami wynikającymi ze zmian politycznych i ide-

ologicznych. Spory dotyczące władzy, demokracji, praw człowieka czy roli instytucji państwowych często prowadzą do destabilizacji, protestów, a w skrajnych przypadkach – do wojen domowych i przewrotów politycznych.

Jednym z najbardziej burzliwych konfliktów politycznych ostatnich lat jest wojna na Ukrainie, która wybuchła po rosyjskiej agresji w 2022 roku. Ten konflikt wynika nie tylko z rywalizacji terytorialnej, ale także z fundamentalnych różnic ideologicznych – Zachód wspiera ukraińskie dążenia do demokracji i integracji europejskiej, podczas gdy Rosja forsuje imperialny model władzy i sfery wpływów. Mimo licznych prób negocjacji i dyplomacji, konflikt pozostaje nierozwiązany, a jego skutki odczuwa cały świat, zwłaszcza w sferze gospodarki i bezpieczeństwa międzynarodowego.

A w Stanach Zjednoczonych od lat narastają napięcia ideologiczne między konserwatystami a progresistami, co osiągnęło punkt kulminacyjny podczas zamieszek na Kapitolu 6 stycznia 2021 roku. Polaryzacja polityczna, związana m.in. z kwestią aborcji, kontroli broni i praw mniejszości, podzieliła społeczeństwo amerykańskie na dwa skrajne obozy. Próby mediacji w postaci reform politycznych i działań sądowych są podejmowane, ale napięcia nadal pozostają wysokie.

Zmiany polityczne i ideologiczne bywają katalizatorem postępu, ale również źródłem destabilizacji. Tam, gdzie udało się osiągnąć kompromis, jak w przypadku Tunezji, państwa mogą czerpać korzyści z reform. Tam jednak, gdzie podziały są zbyt głębokie, jak w Syrii czy na Ukrainie, konflikty pozostają nierozwiązane, a ich przyszłość jest niepewna. Historia pokazuje, że konsensus jest kluczowym elementem stabilizacji, jednak nie zawsze możliwym do osiągnięcia w krótkim czasie.

I w literaturze…

W literaturze zmiany polityczne i ideologiczne często stają się przyczyną napięć społecznych i dramatów jednostek. Jednym z najbardziej wyrazistych utworów ukazujących ten problem jest *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego. Powieść ta przedstawia Polskę u progu niepodległości, kiedy kraj po latach zaborów zmaga się z odbudową i szuka swojej drogi ustrojowej. Na tle tych wydarzeń rozgrywa się dramat Cezarego Baryki – młodego człowieka, który zostaje wciągnięty w wir politycznych i ideologicznych konfliktów. Główny bohater dorasta w Baku w czasie rewolucji bolszewickiej, która wywraca dotychczasowy porządek społeczny. W młodości jest zafascynowany ideami rewolucji i równości, lecz doświadcza jej brutalnych skutków – śmierci matki, chaosu i zniszczenia. Po przyjeździe do Polski staje przed kolejnym dylematem: jaki system polityczny może zapewnić nowemu państwu stabilność i sprawiedliwość? Na swojej drodze Baryka spotyka przedstawicieli różnych wizji Polski: Szymona Gajowca, który opowiada się za stopniowymi reformami i kompromisem, oraz Antoniego Lulka – zwolennika rewolucji komunistycznej. Te ideologiczne starcia odzwierciedlają ówczesny konflikt polityczny w Polsce: z jednej strony obóz dążący do modernizacji kraju poprzez reformy, z drugiej – radykalne ruchy lewicowe nawołujące do przewrotu społecznego. Kulminacją tych napięć jest scena demonstracji robotniczej w Warszawie, w której Baryka bierze udział. Nie potrafi jednoznacznie opowiedzieć się po żadnej ze stron – nie akceptuje brutalności władzy, ale też widzi destrukcyjny potencjał rewolucji. Jego wewnętrzny konflikt to symbol niepewności i chaosu, jakie towarzyszyły kształtowaniu się nowej Polski.

Przedwiośnie doskonale ukazuje, jak zmiany polityczne i ideologiczne prowadzą do podziałów i napięć społecznych. Powieść nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, która droga jest słuszna, lecz skłania do refleksji nad konsekwencjami rewolucyjnych zmian. To aktualne przesłanie także dziś, kiedy świat nadal zmaga się z konfliktami wynikającymi z różnic ideologicznych i politycznych.

Podsumowanie

Konflikty społeczne są integralną częścią życia zbiorowego. Chociaż niosą za sobą napięcia i ryzyko destrukcji, są także motorem postępu. Historia pokazuje, że to właśnie przez starcia ideowe, walki o prawa oraz sprzeciw wobec niesprawiedliwości kształtowały się najważniejsze przemiany społeczne. Dzieła literackie stają się więc nie tylko zwierciadłem epoki, lecz także narzędziem diagnozy społecznej, inspirując kolejne pokolenia do działania i poszukiwania sposobów na przezwyciężenie podziałów.

„Społeczeństwo, które zapomina o swoich konfliktach, nie rozwija się, lecz popada w stagnację" – te słowa niemieckiego socjologa Niklasa Luhmanna oddają sedno dynamiki konfliktów społecznych i ich roli w kształtowaniu rzeczywistości.

Zadanie (nie tylko) domowe: Słowa André Mauroisa wykorzystaj jako punkt do rozważań o znaczeniu komunikacji w rozwiązywaniu konfliktów.

„Wszelkie nieporozumienia między ludźmi biorą się stąd, że jedni nie potrafią wyrazić tego, co myślą, a drudzy nie potrafią zrozumieć tego, co słyszą." – André Maurois

Lucyna Rezmer
Szkoła Podstawowa im. Przyjaciół Borów Tucholskich w Lipinkach

Obecność organizacji pozarządowych w sektorze edukacji

Sektor edukacji formalnej stanowią różnego typu szkoły (podstawowe, ponadpodstawowe, wyższe), których zdaniem jest edukacja dzieci i młodzieży. Jest to edukacja formalna, która wspierana jest przez tak zwany trzeci sektor, czyli organizacje pozarządowe (głównie stowarzyszenia oraz fundacje). Rola NGO w edukacji jest nie do przecenienia. Zapewniają one wsparcie dla edukacji w wielu obszarach tematycznych. Oferują innowacje, sieci współpracy, zaangażowanie w edukację różnych interesariuszy. Sprawiają, że młodzi ludzie angażują się w różnorodne zagadnienia takie jak na przykład społeczeństwo obywatelskie, kultura, ekologia, tożsamość europejska.

Przez społeczeństwo obywatelskie należy rozumieć aktywności i inicjatywy obywateli państwa, które mają na celu świadome zaspokojenie potrzeb w poszczególnych sektorach społecznych. Obywatele podejmują działania, które dążą do realizacji założonych celów bez motywacji i wsparcia ze strony władzy państwowej. Są to działania niezależne od instytucji państwowych, nie stanowią jednak dla nich konkurencji. Obywatele są zainteresowani sprawami społecznymi i działają w celu ich zaspokojenia.

Jednym z najistotniejszych filarów społeczeństwa jest edukacja. W obszarze tym zadania i potrzeby obywateli są realizowane poprzez podmioty publiczne, jakimi są przedszkola, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe oraz uniwersytety. To „szkoła" w szerokim ujęciu tego terminu odpowiada za edukację, ale również wychowanie dzieci i młodzieży. Szkoła nie tylko wyposaża swoich podopiecznych w odpowiednią wiedzę, ale odpowiada także za ich rozwój emocjonalny, społeczny i kulturowy.

Rola i funkcje organizacji pozarządowych w edukacji

Na rynku edukacyjnym powstała jednak luka, którą skutecznie wypełniły organizacje pozarządowe: głównie stowarzyszenia i fundacje. Przez szeroko wspomniane NGO (z angielskiego: Non-Governmental Organzation = Organizacja Pozarządowa) rozumieć należy prywatne organizacje powołane do realizacji określonych celów. Ich działania mają za zadanie szerokorozumianą pomoc dotyczącą różnych sektorów społecznych, w tym m.in. edukacji. Głównym celem NGO jest zaspokojenie potrzeb społecznych, a nie osiągnięcie zysku finansowego.

Organizacje pozarządowe mają często charakter lokalny, a zasięg działania niewielki i zlokalizowany w centrum danej społeczności. Dzięki temu mogą lepiej odpowiedzieć na jej potrzeby oraz problemy. Dogłębna analiza wcześniej wspomnianych problemów prowadzi często do stworzenia programów i inicjatyw pozwalających na sprostanie wyzwaniom środowiska lokalnego, jak również wprowadzenie innowacji mających na celu rozwiązanie sytuacji trudnych dla danego obszaru.

Działania organizacji pozarządowych są często kierowane do środowisk tzw. marginalizowanych, których interesy nie są dostatecznie reprezentowane w danym środowisku. Są to działania i programy edukacyjne dotyczące osób niepełnosprawnych, osób pochodzących z mniejszości narodowych czy też znajdujących się w skomplikowanej sytuacji ekonomicznej lub też społecznej. Osoby te są często pomijane lub ich potrzeby są zaniedbywane w formalnych systemach edukacji.

Budowanie sieci współpracy i innowacyjne metody nauczania są charakterystyczne dla organizacji pozarządowych. Ograniczenie biurokracji prowadzi do większej elastyczności nauczania. Dodatkowo NGO często łączą ze sobą różnorodne grupy interesariuszy, którzy wspólnie podejmują działania mające na celu lepszą edukację dzieci i młodzieży. Edukacja formalna zostaje uzupełniona o obszary takie jak edukacja obywatelska, kultura, ekologia i wiele innych umiejętności potrzebnych w codziennym życiu.

Trzeci sektor (NGO) umożliwia wdrożenie w szkołach edukacji obywatelskiej oraz promocję edukacji globalnej. Dzieci i młodzież podczas warsztatów czy też programów wymiany uczniowskiej uczą się o różnorodności, międzykulturowości, demokracji, aktywności społecznej czy też prawach człowieka. Działania te prowadzą do sytuacji, w których rośnie zaangażowanie młodych ludzi w sprawy społeczne, które ich również dotyczą lub będą dotyczyć w niedalekiej przyszłości.

Przykładowe NGO na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

1. Fundacja Cuda Wianki – organizuje warsztaty, wycieczki i zabawy dla dzieci w różnych grupach wiekowych. Oferują sześć różnych warsztatów tematycznych poświęconych zagadnieniom takim jak wykonanie ozdób świąteczno-wiosennych czy też drewnianych zabawek, pieczenie babeczek, gry terenowe, wykonywanie zabawek w druku 3D, tworzenie lawendowych ozdób oraz wiele innych prac manualnych.
2. Fundacja Kultura NA WSI – zajmuje się rozpowszechnianiem wiedzy o Kociewiu poprzez organizację gier terenowych, warsztatów kreatywnych oraz warsztatów kulinarnych. Siedzibę fundacji stanowi tak zwane „Ciafrotowo", które jest miejscem spotkań dla osób zainteresowanych jej działaniami.

Organizacje NGO, czyli inaczej trzeci sektor wypełniają lukę w edukacji, stanowiąc często uzupełnienie edukacji formalnej. Fundacje i stowarzyszenia organizują warsztaty, gry terenowe, wycieczki, przedstawienia, zajmując się tymi działaniami, na które szkoły publiczne często nie mają środków, możliwości ani czasu. Organizacje te często skupiają się na praktycznych działaniach, umożliwiając młodym ludziom zdobycie kompetencji niezbędnych na współczesnym rynku pracy.

Organizacje NGO zapewniają młodzieży bogate doświadczenia, rozwijanie kompetencji takich jak kreatywność, praca zespołowa, komunikacja, rozwiązywanie problemów czy też zdolności przywódcze. Często też wspierają rozwój młodych talentów, organizując środki finansowe, które przeznaczają na stypendia i granty. Dzięki temu pomagają także wyrównywać szanse edukacyjne oraz zapewniają dostęp do edukacji niezależny od lokalizacji szkoły.

Netografia:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Spo%C5%82ecze%C5%84stwo_obywatelskie; data wejścia: 27.02.2025

https://www.cp-caritas.pl/jak-edukowac-dzieci-o-znaczeniu-wspierania-fundacji.php; data wejścia: 27.02.2025

https://fsmm.pl/rola-fundacji-w-spoleczenstwie-jak-fundacje-zmieniaja-swiat-na-lepsze/#:~:text=Organizuj%C4%85%20%C5%9Brodki%20finansowe%2C%20wspieraj%C4%85%20rozw%C3%B3j%20talent%C3%B3w%20artystycznych%20oraz,rozwoju%20intelektualnego%20tym%2C%20kt%C3%B3rych%20na%20to%20nie%20sta%C4%87.; data wejścia: 27.02.2025

https://www.malopolskiengo.pl/co-to-jest-ngo/; data wejścia: 27.02.2025

https://www.epce.org.pl/jakie-sa-funkcje-szkoly-/#:~:text=Funkcje%20szko%C5%82y%20to%20zr%C3%B3%C5%BCnicowany%20zestaw%20cel%C3%B3w%2C%20kt%C3%B3re%20maj%C4%85,poziomu%20edukacji%20i%20przygotowanie%20ich%20do%20przysz%C5%82ego%20%C5%BCycia.; data wejścia: 27.02.2025

https://www.edunews.pl/system-edukacji/szkoly/4164-organizacje-pozarzadowe-potrzebne-w-szkolach; data wejścia: 27.02.2025

Jakub Klaban
Szkoła Podstawowa nr 2 im. Wł. Broniewskiego w Lipnie

Fenomen metodyki harcerskiej – jak odnaleźć siebie?

„**Społeczeństwo** to jedność w różnorodności" (cyt. George H. Mead). Charakteryzuje się aktywnością i zdolnością do samoorganizacji oraz określania i osiągania wyznaczonych celów bez inicjatywy ze strony władzy państwowej[1].

Wszytko ma swój początek. Moje zamiłowanie do harcerstwa zapoczątkował pieszy marsz z Rypina przez Głowińsk do Nadroża, który odbył się 16 lipca 1987 roku. Cztery lata później, w 1991 roku, dobrowolnie złożyłem oświadczenie o przestrzeganiu praw zucha, a Rotę Obietnicy zucha odczytał ówczesny Komendant Hufca ZHP Ziemi Dobrzyńskiej z komendą w Lipnie, druh Ryszard Wiśniewski: „Obiecuję być dobrym zuchem, zawsze przestrzegać praw zucha". Tak zaczęła się moja przygoda najczęściej kojarzona z czasem spędzonym nad jeziorem w lesie i na górskiej wędrówce czy też chwilach pełnych wzruszeń

1. Międzynarodowy Instytut Społeczeństwa Obywatelskiego miso.org.pl/

i emocji przy ognisku[2]. Nie mniej jednak harcerstwo to nie tylko las i góry, ale przede wszystkim zbiór instrumentów metodycznych, które są niezbędnym elementem wychowawczym. W przyjętej na co dzień praktyce pedagogicznej wykorzystanie metodyki harcerskiej staje się coraz bardziej popularne, oferując unikalne podejście do pracy z dziećmi i młodzieżą. Jednym z kluczowych elementów tej metodyki jest praca w zespole, która rozwija umiejętność współpracy i buduje silne więzi między uczestnikami. Poprzez gry terenowe, rajdy piesze i sztukę przetrwania dzieci uczą się radzenia sobie w różnych sytuacjach, rozwijając zarówno umiejętności interpersonalne, jak i praktyczne. Kluczowym dla metody harcerskiej jest rozwijanie odpowiedzialności i samodzielności u dzieci i młodzieży. Poprzez wyznaczenie zadań dzieci zdobywają doświadczenie w podejmowaniu decyzji oraz rozwiązywaniu problemów. Ten czynnik doskonale kształtuje charakter, ucząc zarówno konsekwencji, jak i zarządzania czasem. Wymiar patriotyczny to kolejny ważny element metodyki, który ukierunkowuje wychowanie młodego pokolenia na wartości obywatelskie i narodowe. Poprzez udział w obchodach świąt państwowych czy projektach społecznych, młodzi ludzie uczą się szacunku dla tradycji i historii kraju. Ważnym ogniwem metodyki harcerskiej jest szacunek do przyrody. Poprzez organizację biwaków i wypraw, dzieci uczą się dbać o środowisko naturalne, ale również rozwija się w nich odpowiedzialność za planetę[3].

Ponadto w gromadach i drużynach bazowy jest wolontariat - to nie tylko pomoc innym, ale również inwestycja w rozwój osobisty, który przynosi ogromną satysfakcję. Można z całą pewnością stwierdzić, że wszyscy instruktorzy oraz drużynowi w harcerstwie są wolontariuszami. Wszystko co robią: zbiórki, zajęcia, biwaki a nawet obozy to ich nieodpłatana praca.

Na własnym przykładzie

Przedstawione powyżej składowe metody oraz sytuacje i zdarzenia, których wyjątkowość powoduje, że harcerstwo jest prawdziwą wychowawczą przygodą, pozwoliły mi na chwilę refleksji, która dała inspirację do utworzenia drużyny 1LWDH „Trójkolorowe Szeregi". Oficjalnie znalazła się ona na mapie hufcowych drużyn w 2017 roku. Wszystko za sprawą macierzystej gromady 1TGZ „Kamyczki" z Tłuchowa, a przede wszystkim druhny Wioletty Krzysztoforskiej, która nadała kierunek tej sytuacji. Zdobyta wcześniej wiedza i doświadczenie oraz obecnie ciężka praca zawodowa zaowocowały i przyniosły efekty w postaci uzyskania Zobowiązania Instruktorskiego w stopniu przewodnika harcerskiego, które złożyłem na ręce Komendanta Hufca ZHP Włocławek hm. Pawła Bielickiego. Kolejnym ważnym wyróżnieniem było powołanie mojej osoby na członka Komisji Historycznej Hufca ZHP Włocławek przez hm. Piotra Bielickiego. Znana sentencja głosi; **„Kto myśli na rok do przodu – sieje zboże, na dziesięć i więcej lat – sadzi las, a daleko w przyszłość – dobrze kształtuje, formuje dzieci i młodzież"[4].**

Fot. Marta Kowalska, 1. Lipnowska Gromada Zuchowa „Leśne Duszki"

Przez ponad osiem lat działalności, z leśnego szałasu oraz dwóch zuchowych szóstek, które tworzyły gromadę, stworzyliśmy własną harcówkę - naszą oazę spokoju, miejsce, które związane jest z każdym biwakiem, grą w terenie czy też integracją z zaprzyjaźnionymi gromadami lub drużynami z naszego hufcowego środowiska. Biorąc udział w zbiórkach w bazie, harcerze uczą się samodzielności, ale też pracy zespołowej. Wykonując różnorodne zadania, ćwiczą kreatywne myślenie, uczą się podejmowania decyzji. W tym samym czasie utworzone zostały dwie nowe jednostki harcerskie „Czarne

2. P. Bielicki „Harcerskie refleksje", Zbiór artykułów metodycznych, Włocławek 2018, s 9.
3. https://znaturanacodzien.pl › metodyka-harcerska-zhp.
4. ks. M. Budkiewicz, I. Grubecka, D. Kostecka, Dzieje harcerstwa w Lipnie [do 1945 roku], wydawnictwo TMZD LIPNO, Lipno 2022, s 9.

Stopy" z Wielgiego oraz „Piscatoris" z Dyblina liczące razem ponad 40 osób, co pozwala na utworzenie Związku drużyn, pośredniej struktury w organizacji harcerskiej pomiędzy gromadami, drużynami i kręgiem, a szczeblem wyższym. Do dziś kultywujemy harcerskie tradycje, nie mniej jednak małe środowiska mogą gromadzić się wokół charyzmatycznego wodza i prężnie działać, ale gdy przekażę funkcję następcy – drużynowemu, najczęściej zaczyna on studia albo podejmuje pracę w odległym mieście i historia zatacza krąg. Kiedy harcerstwo służy jedynie do organizacji czasu wolnego, to zaczyna przegrywać z grami komputerowymi, Internetem lub klubingiem[5]. Zwija się zamiast rozwijać. Istotą ruchu harcerskiego jest idea, są zasady i wartości, które przyjmujemy za własne.

„Harcerstwo to nie coś, co się potrafi, tylko coś, czym się jest". (cyt. ks. Kazimierz Lutosławski)

5. https://harc.pl/n/ elita – o etos harcerza

Izabella Forgiel, Marzena Wolska
Zespół Szkół w Barcinie

Zespół Szkół w Barcinie jako model społeczeństwa obywatelskiego – rola edukacji w kształtowaniu aktywnych postaw obywatelskich

Wprowadzenie

Współczesna edukacja nie ogranicza się już wyłącznie do przekazywania wiedzy, ale staje się narzędziem kształtowania świadomych, odpowiedzialnych i aktywnych obywateli. Koncepcja społeczeństwa obywatelskiego opiera się na założeniu, że obywatele, zarówno młodzież, jak i dorośli, są świadomi swoich praw i obowiązków, angażują się w życie społeczne, dbają o dobro wspólne i potrafią działać na rzecz swojej społeczności. Zespół Szkół w Barcinie jest przykładem instytucji, która nie tylko edukuje, ale także aktywnie tworzy społeczeństwo obywatelskie w skali mikro. Dzięki szerokiej gamie działań – od projektów międzynarodowych w ramach Erasmus+, poprzez działalność wolontariacką, szeroką współpracę z wieloma instytucjami, stowarzyszeniami, fundacjami, firmami oraz osobami z różnych zakątków, głównie Europy – szkoła staje się przestrzenią, w której uczniowie uczą się aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Szkoła jako mikrospołeczeństwo obywatelskie – teoria i praktyka

Społeczeństwo obywatelskie to obszar działalności społecznej funkcjonujący pomiędzy jednostką a państwem, w którym obywatele podejmują różnorodne inicjatywy, organizują się i współpracują w ramach struktur demokratycznych. Kluczowe dla jego istnienia są:

- **świadomość obywatelska** – rozumienie zasad demokracji, praw człowieka oraz odpowiedzialności społecznej
- **aktywność społeczna** – podejmowanie działań na rzecz lokalnej i globalnej społeczności
- **współpraca i zaangażowanie** – umiejętność pracy zespołowej i budowania relacji w oparciu o wzajemny szacunek.

Szkoła, jako pierwsze doświadczenie życia społecznego dla młodzieży, może pełnić funkcję miniaturowego społeczeństwa obywatelskiego, choć jest to trudne i wymaga regularnej uważności oraz wzmacniania kompetencji i kwalifikacji dorosłych i młodzieży. W Zespole Szkół w Barcinie realizowane są liczne inicjatywy, które modelują ten proces, dając uczniom narzędzia do aktywnego i świadomego uczestnictwa w społeczeństwie.

Erasmus+ i eTwinning jako stymulator rozwoju kompetencji obywatelskich

Jednym z najważniejszych filarów edukacji obywatelskiej w Zespole Szkół w Barcinie jest realizacja akredytacji Erasmus+. Program ten nie tylko posze-

rza horyzonty uczniów i nauczycieli, ale także rozwija kluczowe kompetencje obywatelskie, takie jak:

- **kompetencje społeczne i obywatelskie** – uczestnictwo w międzynarodowych projektach uczy tolerancji, dialogu międzykulturowego, współpracy oraz świadomości globalnych wyzwań
- **kompetencje przedsiębiorcze** – młodzież uczy się inicjowania działań, organizacji projektów i odpowiedzialności za ich realizację
- **kompetencje cyfrowe** – kluczowe dla funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie, rozwijane poprzez pracę z nowoczesnymi narzędziami i technologiami
- **kompetencje językowe** – umożliwiające komunikację i budowanie relacji na poziomie międzynarodowym
- **STEAM (nauka, technologia, inżynieria, sztuka i matematyka)** – rozwijane w ramach innowacyjnych projektów edukacyjnych, które uczą interdyscyplinarnego myślenia.

Przykładem takich działań jest np. projekt „Let's break barriers" („Przełammy bariery") stanowiący synergię programów eTwinning i Erasmus plus. Celem głównym działań jest podniesienie kompetencji językowych w zakresie języka angielskiego z wykorzystaniem stworzonych przez uczniów gier językowych (kod QR znajdujący się pod artykułem przekieruje do strony, na której znajdują się gry). Podczas prac projektowych uczniowie mają okazję doświadczyć pracy w roli lidera grupy, poszerzyć swoją znajomość narzędzi do nauki języka oraz do tworzenia pomocy naukowych (np. gier planszowych, kart, domino itp.) jak również działać na rzecz innych podczas dzielenia się owocami swojej pracy – prezentowania swoich gier i tłumaczeniu zasad, wspierając młodszych kolegów w rozwoju kompetnencji językowych. Praca projektowa oswaja z funkcjonowaniem w środowisku międzynarodowym, rozwija umiejętności miękkie, przedsiębiorczość i umiejętność dobrego planowania. Planowana w kwietniu 2025 roku wizyta uczniów w Vila-real, pozwoli nie tylko na poszerzenie umiejętności językowych, ale także będzie również okazją do poznania funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii, analizowania różnic kulturowych i dalszego rozwoju umiejętności współpracy międzynarodowej - już nie online, często asynchronicznie, lecz w osobistym kontakcie. Planowana w maju 2025 roku rewizyta uczniów z Vila – real w Barcinie, podczas której będą mogli oni poznać polskie podejście do edukacji obywatelskiej i lokalnych inicjatyw społecznych (wolontariat, warsztaty w Młodzieżowym Domu Kultury, w bibliotece publicznej, które działają na rzecz społeczności lokalnej). Całość pozwoli na kształtowanie nowej generacji społeczeństwa obywatelskiego na poziomie międzynarodowym - europejskim.

Nauczyciele jako liderzy społeczeństwa obywatelskiego

Rozwój społeczeństwa obywatelskiego nie jest możliwy bez świadomej i zaangażowanej kadry nauczycielskiej. W Zespole Szkół w Barcinie nauczyciele pełnią rolę przewodników w procesie kształcenia obywatelskiego - nie tylko poprzez dydaktykę. Regularnie uczestniczą w kursach doskonalenia zawodowego – zarówno językowych, jak i metodycznych – co podnosi jakość edukacji i pokazuje uczniom, że rozwój osobisty i zawodowy to proces trwający całe życie. Angażują się też w działania na rzecz innych w formie wolontariatu - zajęć lub akcji będących reakcją na potrzeby społeczności szkolnej, lokalnej itp. Takie podejście kształtuje kulturę edukacyjną, w której zarówno nauczyciele, jak i uczniowie postrzegają naukę jako integralny element świadomego obywatelstwa.

Międzypokoleniowa współpraca – licealiści wspierający młodszych uczniów

Jednym z filarów społeczeństwa obywatelskiego jest współpraca międzypokoleniowa. W Zespole Szkół w Barcinie licealiści angażują się w pomoc młodszym kolegom poprzez tutoring rówieśniczy, organizację zajęć integracyjnych czy współpracę w ramach projektów edukacyjnych. Takie działania rozwijają w młodzieży poczucie odpowiedzialności za innych oraz umiejętność dzielenia się wiedzą i doświadczeniem. Wzmacniają także solidarność i uczą współpracy, co jest fundamentem aktywnego obywatelstwa.

Lekcja obywatelska z wiceministrem Markiem Krawczykiem

21 lutego 2025 roku Zespół Szkół w Barcinie odwiedzili: Marek Krawczyk, wiceminister do spraw Społeczeństwa Obywatelskiego, Ewa Kalbarczyk, zastepczyni dyrektora Narodowego Instytutu Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego i Jakub Macyszyn, absolwent naszego liceum, obecnie pracownik pani minister Adrianny Porowskiej. Spotkanie to było wyjątkową okazją do rozmowy na temat roli obywateli w życiu społecznym i znaczenia aktywności obywatelskiej, a poprowadziła je Sandra Bednarz, przewodnicząca SU. Dyskusja z przedstawicielem administracji publicznej stała się dla uczniów praktycznym doświadczeniem demokracji, a także możliwością zadawania pytań i wyrażania własnych opinii. Takie wydarzenia wzmacniają kompetencje obywatelskie uczniów i uczą ich, że mają realny wpływ na rzeczywistość.

Innowacje, projekty i wolontariat – aktywność społeczna w praktyce

W Zespole Szkół w Barcinie działa Stowarzyszenie „Otwarte Umysły", którego celem jest wspiera-

nie rozwoju społecznego i kulturalnego uczniów oraz promowanie idei społeczeństwa obywatelskiego. Organizacja ta realizuje liczne projekty, angażując młodzież w działania wolontariackie i społeczne. Dodatkowo, szkoła prowadzi szkolny PaTPORT – innowacyjny projekt profilaktyki rówieśniczej realizowany w szkole w skali mikro, ale wspierany przez Policję w ramach, rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań RAZEM BEZPIECZNIEJ im. Władysława Stasiaka, który koordynuje Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji na podstawie uchwały nr 172 Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2022 r. (M.P. poz. 867). W jego ramach uczniowie promują zdrowy styl życia, uczą się odpowiedzialności i wzajemnej pomocy oraz dzielą się swoimi pomysłami, doświadczeniem i wiedzą na temat bezpieczeństwa z innymi, głównie młodszymi kolegami. Jak mówi autor programu Grzegorz Jach: *Młodzież jest mądrym i kreatywnym partnerem dorosłych w profilaktyce!* I my się w naszej szkole z nim zgadzamy, bo świadomi, zaangażowani w fundament demokratycznego państwa młodzi ludzie stanowią podstawę demokratycznego państwa, w którym każdy człowiek ma realny wpływ na otoczenie. Poprzez aktywne uczestnictwo w projektach społecznych, współpracę z dorosłymi, podejmowanie własnych inicjatyw młodzież nie tylko uczy się postaw obywatelskich, ale także przyczynia się do budowania lepszej przyszłości - zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym.

Podsumowanie

Zespół Szkół w Barcinie to przykład placówki, która aktywnie buduje społeczeństwo obywatelskie. Dzięki realizacji projektów Erasmus+, eTwinning, inwestowaniu w rozwój kadry nauczycielskiej, wspieraniu współpracy międzypokoleniowej i organizowaniu wydarzeń angażujących społeczność, szkoła kształtuje uczniów świadomych, odpowiedzialnych i gotowych do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Nowoczesna edukacja nie może ograniczać się do nauczania faktów – musi inspirować, angażować i uczyć młodych ludzi, jak być aktywnymi obywatelami w dynamicznie zmieniającym się świecie. Zespół Szkół w Barcinie realizuje tę misję z sukcesem, przygotowując kolejne pokolenia do świadomego współtworzenia społeczeństwa obywatelskiego.

Emilia Chrebor-Paciorek
Szkoła Podstawowa nr 37 w Bydgoszczy
KPCEN w Bydgoszczy

Czy szkoła to dobre miejsce na rozwój postaw niezbędnych dla społeczeństwa obywatelskiego?

Myślę, że na to pytanie można odpowiedzieć jednym słowem - idealne. Szkoła to odpowiednie miejsce, aby kształtować postawy obywatelskie, to miejsce rozwoju odpowiedzialności i świadomości.

Szkoła to początek tego, czego zapragnie młody człowiek w życiu dorosłym, bo właśnie w jej murach może zupełnie świadomie i bez obaw próbować swojego zaangażowania, jeśli stworzy mu się odpowiednie warunki do rozwoju.

Edukacja społeczna i obywatelska jest podstawowym elementem kształcenia. Jest umiejętnością kluczową, mającą swoje odniesienia w podstawie programowej nauczania. Jest to szczególnie istotne w obliczu dynamicznie rozwijającego się świata, który niesie ze sobą nowe wyzwania, dlatego w edukacji powinny znaleźć się rozwiązania przygotowujące młodych do kontynuowania dotychczasowych idei, ale również podejmowania nowych wyzwań, ulepszania świata i nadążania za jego tempem.

Placówki oświatowe podejmują więc działania, które już od najmłodszych lat wdrażają nowe pokolenie do życia w społeczeństwie obywatelskim, a więc takim społeczeństwie, które jest aktywne, świadome, samoorganizujące się i odpowiedzialne za wspólne dobro. Wiele szkół poprzez programy i innowacyjne inicjatywy wpływa na kształtowanie odpowiednich postaw i zachowań już u najmłodszych dzieci. Jest to zauważalne w przedszkolach, które mobilizują maluchy do troski o środowisko, dbałości o wspólne mienie czy miejsca pamięci. Służą temu wycieczki, konkursy ekologiczne, akcje sprzątania świata, ale także organizowanie zbiórek: zabawek, żywności, nakrętek itp. w celu przekazania ich potrzebującym, ale przede wszystkim uwrażliwiania na potrzeby społeczności, potrzeby drugiego człowieka.

Tu można się zastanowić, jaką rolę w budowaniu postaw obywatelskich odgrywa wolontariat, realizowany na wszystkich etapach edukacyjnych.

W szkole podstawowej, w której uczę, inicjatywy wolontariackie realizowane są już na I etapie edukacyjnym, a działalność dzieci skupia się wokół *Klubu Wiewiórka*, który podejmuje działania w zakresie pomocy innym, organizuje zbiórki dla potrzebujących, a także zbiórki karmy, kocy i innych przedmiotów niezbędnych w schronisku dla zwierząt - coroczna akcja: „Pomóż Pusi i Azorkowi." Dzieci od najmłodszych lat mogą rozwijać empatię i uświadamiać sobie, jak ważne jest dbanie o potrzeby społeczności, której są częścią. Uczniowie klas starszych kontynuują działania zapoczątkowane w klasach młodszych i organizują kolejne akcje, jak chociażby zbiórki żywności dla ubogich i potrzebujących czy zbiórkę skarpetek dla bezdomnych (Szkolne kluby Caritas, PCK, Samorząd Uczniowski).

Wolontariat, choć odgrywa ogromną rolę w kształtowaniu zachowań obywatelskich, jest tylko elementem realizowanego w szkole programu.

Jednym z działań jest również wdrażanie uczniów do odpowiedzialności za podejmowane decyzje poprzez działalność w samorządzie szkolnym. W naszej szkole działa Mały Samorząd Uczniowski, w którym realizują się dzieci z klas I-III i samorząd klas IV--VIII. Dzieci i młodzież podejmują szereg inicjatyw, służących budowaniu szkolnej wspólnoty i przynależności do niej. Wybierają swoich przedstawicieli, organizują szkolne imprezy, wydarzenia integrujące oraz kultywujące pamięć o przeszłości. Uczą się odpowiedzialności za swoje wybory, słowa, działania. Tradycją szkoły jest między innymi organizowany co roku koncert kolęd poprzedzający okres Bożego Narodzenia, a czas jego przygotowania wymaga szeregu działań i dużego zaangażowania całej szkolnej społeczności. Tak duża impreza nie może się odbyć bez wspólnych działań. Każdy jest jakby ogniwem spajającym inicjatywę, niewykonanie powierzonego zadania, może spowodować spore trudności w realizacji przedsięwzięcia. Zaangażowanie w przygotowanie koncertu uczy więc pokory, ale i uświadamia konsekwencje i pokazuje młodemu człowiekowi, jak jest ważny i jak dużo od niego zależy.

Uczniowie naszej szkoły redagują też gazetkę szkolną „Histowizjer", która porusza ich problemy, ale swoją tematyką odnosi się również do pielęgnowania historii, dbałości o jej pamięć, podkreśla tradycje: zwyczaje polskie, zwyczaje naszego regionu, mówi o wydarzeniach szkolnych. Jest świetnym „miejscem" nakłonienia młodzieży do refleksji, rozwijania umiejętności dziennikarskich czy dbałości o język, jak również potrzeby działania na rzecz szkolnej społeczności. Szkoła wdraża również szereg programów innowacyjnych, których celem jest wspieranie rozwoju dzieci na drodze do świadomego decydowania, odpowiedzialnego zachowania z wszelkimi konsekwencjami. Wśród realizowanych innowacji warto zwrócić uwagę na Rówieśniczą Akademię Mediacji, prowadzony wśród uczniów program ma na celu rozwój umiejętności społecznych i edukacyjnych, jak chociażby naukę skutecznej komunikacji, aktywnego słuchania, empatii, rozwój umiejętności argumentacji, analizę sytuacji czy krytyczne myślenie. Inny z wdrożonych w naszej placówce programów to Psychologiczne strategie wzmacniania. Innowacja ma na celu prowadzenie zajęć, które wspierają rozwój emocjonalny i społeczny uczniów przy wykorzystaniu dialogu motywującego i wzmacnianiu pozytywnych postaw. W wyniku realizacji programu uczniowie znają swoje prawa, budują umiejętność podejmowania świadomych decyzji oraz uczą się odpowiedzialności za własne działania. Wzmacniają poczucie własnej wartości. Uczą się wzajemnego zrozumieniu i szacunku, a także wyrażania swoich potrzeb i emocji. Na szczególną uwagę zasługuje również wdrażanie na terenie placówki różnych programów profilaktycznych w tym: „Spójrz inaczej". Po zakończeniu ich realizacji oczekuje się odpowiednich zachowań i eliminację wszystkiego, co w społeczeństwie obywatelskim jest nieprzydatne i niepotrzebne.

Wszystkie z opisanych działań niosą ze sobą wiele dobrego, są właściwie bezcenne, unikatowe w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Najważniejsze, aby młody człowiek czuł się ważny, potrzebny, odpowiedzialny i świadomy własnych decyzji. W tej sytuacji nie będzie miał trudności w budowaniu przynależności do swojej lokalnej wspólnoty i stanie się jej motorem na drodze dalszych obywatelskich działań, a szkoła która uczy świadomego rozwoju, jest kluczowym elementem na drodze budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Agnieszka Nierychlewska
Szkoła Podstawowa nr 2 im. Wł. Broniewskiego w Lipnie

Budżet uczniowski 2024/2025, czyli młodzi zmieniają świat

W lipnowskiej „Dwójeczce" przyszedł czas, aby uczniowie mieli realny wpływ na funkcjonowanie i wygląd szkoły. Przewodnicząca Rady Rodziców Anna Janiszewska i koordynator projektu oraz nauczycielka języka angielskiego Agnieszka Nierychlewska przekazały do dyspozycji uczniów budżet, który będzie zrealizowany według ich pomysłu. Aby projekt został przyjęty, musi posłużyć całej społeczności i musi mieć realnie opracowany kosztorys. Formularze zgłoszeniowe trafiły do komisji, a spośród nich wybrano trzy, które miały szansę powstać jeszcze w bieżącym roku szkolnym. Kolejnym etapem było głosowanie wśród uczniów. Ponad 300 młodych ludzi oddało swój głos i było to dla nich z pewnością pierwsze w życiu głosowanie. Pierwsze w życiu wydarzenie, które miało zmienić szkołę. Wydrukowane karty głosowania, zasady, w jaki sposób oddać głos, urna do wrzucenia karty. Dużo pracy, dużo zaangażowania, a wszystko po to, aby młodzi czuli, że mają wpływ. Poczucie sprawczości to bardzo popularny zwrot w dzisiejszych czasach. To klucz do rozwoju nastolatka. Jej brak jest często przyczyną kryzysu psychicznego.

My, nauczyciele i rodzice, odgrywamy kluczową rolę w życiu dzieci. To od nas zależy, czy stworzymy przestrzeń do podejmowania decyzji, eksperymentowania, a nawet uczenia się na błędach. Młodzi ludzie chcą i potrafią mieć wpływ. Przykładem jest społeczność Szkoły Podstawowej nr 2 w Lipnie. Uczniowie z entuzjazmem podeszli do ogłoszonego konkursu. Zostali włączeni w decyzje dotyczące szkolnej codzienności. Rozwinęli kompetencje obywatelskie. Należało przecież rozpoznać problem w otoczeniu, poszukać rozwiązania, zaplanować prace. To wspaniała okazja do doświadczania własnej sprawczości. **Realizacja takich projektów nie tylko poprawia warunki nauki i szkolnego życia, ale także zmienia relacje między uczniami i pomaga poczuć się częścią społeczności.** To także wspaniała lekcja przedsiębiorczości. Młode osoby poznają świat szkolnych finansów. Szacując koszty pomysłów, zauważają, jakie możliwości i ograniczenia wiążą się z określonymi kwotami.

Projekt, który zwyciężył został opracowany przez ucznia klasy szóstej. Chłopiec zauważył, że w codziennym chaosie on i jego rówieśnicy mają potrzebę wyciszenia. Potrzebują do tego miejsca takiego, jakie opisał w projekcie „Pokój ciszy". Wykładzina, miękkie pufy, rolety w oknach, przyjazny kolor ścian - tak Jasiu wyobraża sobie to miejsce. Teraz czas na działanie dorosłych. Dyrektor szkoły znalazła pomieszczenie, które można zaadaptować według pomysłu chłopca. Przewodnicząca Rady Rodziców prowadzi rozmowy z rodzicami chętnymi do pomocy w wykonaniu prac technicznych. Jeszcze przed wakacjami uczniowie przetną wstęgę podczas uroczystego otwarcia „Pokoju ciszy".

Przemysław Zawacki
Zespół Szkół Ekonomicznych we Włocławku

Nauka pierwszej pomocy w społeczeństwie obywatelskim

We współczesnym świecie wychowanie obywatelskie odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu społecznie odpowiedzialnych postaw i zachowań. Zmieniający się świat, a także pojawiające się globalne zagrożenia wymagają, aby każdy obywatel był przygotowany do reagowania w sytuacjach kryzysowych. Dlatego coraz częściej zwraca się uwagę i kładzie nacisk na naukę udzielania pierwszej pomocy, która może być kluczowym elementem budowania odpowiedzialnych postaw i więzi społecznych w wychowaniu obywatelskim i społecznym.

Umiejętność ratowania życia stanowi nie tylko praktyczną kompetencję, ale także uczy solidarności, współpracy oraz troski o dobro innych. Włączenie edukacji w zakresie pierwszej pomocy do programów wychowawczych jest niezbędnym krokiem w kształtowaniu świadomych i zaangażowanych obywateli.

Pierwsza pomoc jako wartość obywatelska

Umiejętność udzielania pierwszej pomocy to nie tylko praktyczna zdolność, ale także wyraz empatii i odpowiedzialności wobec drugiego człowieka. Nauka pierwszej pomocy wzmacnia poczucie solidarności międzyludzkiej oraz uczy działania na rzecz dobra wspólnego. Obywatele, którzy wiedzą, jak reagować w nagłych przypadkach, przyczyniają się do zwiększenia bezpieczeństwa w swojej społeczności, a także budują zaufanie między ludźmi. Umiejętność ta staje się również symbolem odpowiedzialności obywatelskiej, wskazując na istotę troski o wspólne dobro.

Edukacja pierwszej pomocy w szkołach

Szkoła jest naturalnym miejscem, w którym należy wprowadzać naukę pierwszej pomocy. Zajęcia z tego zakresu są wplecione w programy edukacji dla bezpieczeństwa, biologii czy wychowania fizycznego. Obecnie ważne jest, aby nie ograniczać się jedynie do teorii – kluczowe jest praktyczne przeszkolenie uczniów w wykonywaniu resuscytacji krążeniowo-oddechowej, opatrywaniu ran, czy reagowaniu w przypadkach zakrztuszenia. Warto także rozwijać programy obejmujące edukację w zakresie podstaw psychologii kryzysowej, aby lepiej przygotować uczniów do radzenia sobie z trudnymi emocjami podczas udzielania pomocy.

Regularne ćwiczenia i symulacje pozwalają na utrwalenie zdobytej wiedzy i umiejętności, co sprawia, że w sytuacji kryzysowej działania ucznia stają się automatyczne i skuteczne. Dodatkowo, takie działania edukacyjne uczą młodzież radzenia sobie ze stresem i panowaniem nad emocjami w trudnych sytuacjach. Ważne jest również to, że uczniowie zaczynają rozumieć swoją rolę jako jednostki odpowiedzialnej za innych i zaczynają angażować się w edukację społeczną i naukę pierwszej pomocy.

Zaangażowanie uczniów w edukację społeczną

Znaczenie umiejętności związanych z udzielaniem pierwszej pomocy w społeczeństwie zostało zauważone przez uczniów, dlatego w roku szkolnym 2023/2024 grupa uczennic Zespołu Szkół Ekonomicznych we Włocławku przystąpiła do programu *Zwolnieni z Teorii* i postanowiła włączyć się w edukację społeczeństwa w zakresie udzielania pierwszej pomocy. Grupa trzech uczennic klasy IV Technikum Ekonomicznego we Włocławku w pierwszej kolejności udoskonaliła własne umiejętności w zakresie udzielania pierwszej pomocy pod okiem nauczyciela, a następnie postanowiła przeszkolić różne grupy w tym zakresie. Swoją edukacyjną działalność rozpoczęły oczywiście od własnej szkoły, w której prowadziły zajęcia edukacyjne i ćwiczenia praktyczne dla uczniów ze wszystkich klas. Zachęcone sukcesem i zaangażowaniem rówieśników podczas ćwiczeń, postanowiły prowadzić również szkolenia w innych placówkach. Przeprowadziły zajęcia w wybranych przedszkolach, szkołach podstawowych i ponadpodstawowych na terenie Włocławka i okolic. Angażując się w pracę i poświęcając czas wolny, prowadziły również szkolenia dla mieszkańców miasta Włocławka i okolic. W sumie podczas swoich działań przeszkoliły ponad 2000 osób.

Korzyści społeczne

Inwestowanie w edukację w zakresie pierwszej pomocy przynosi liczne korzyści. Społeczeństwo, które zna zasady udzielania pomocy, jest bardziej odporne na kryzysy i potrafi skuteczniej reagować w sytuacjach zagrożenia. Ponadto osoby przeszkolone

w pierwszej pomocy często czują się bardziej pewne siebie i zmotywowane do angażowania się w inne inicjatywy obywatelskie. Zwiększenie liczby obywateli przeszkolonych w zakresie pierwszej pomocy może także przyczynić się do zmniejszenia obciążenia służb ratunkowych w sytuacjach mniej skomplikowanych.

Dodatkowym atutem jest rozwój kultury wspólnotowej – ludzie, którzy posiadają wiedzę i umiejętności z zakresu pierwszej pomocy, częściej angażują się w inne formy pomocy społecznej, takie jak wolontariat czy działalność charytatywna. W ten sposób kształtuje się społeczeństwo bardziej zjednoczone i świadome swoich wspólnych potrzeb.

Podsumowanie

Nauka udzielania pierwszej pomocy stanowi fundament nowoczesnego wychowania obywatelskiego i społecznego. Ta praktyczna umiejętność, która ratuje ludzkie życie, kształtuje również postawy solidarności, empatii i odpowiedzialności wśród młodych ludzi. Dlatego edukacja w tym zakresie jest priorytetem, realizowanym zarówno w szkołach, jak i poza nimi, przy wsparciu instytucji publicznych, jak i organizacji pozarządowych. Obywatel, który potrafi ratować życie, jest nie tylko bardziej kompetentnym członkiem społeczności, ale również jej filarem w chwilach kryzysu. Wzmacniając edukację w tym zakresie, budujemy bardziej odporne i świadome społeczeństwo, gotowe do współdziałania w obliczu wspólnych wyzwań i zagrożeń.

Marta Owczarek-Boraczyńska
Szkoła Podstawowa w Strzygach

Społeczeństwo obywatelskie a projekt edukacyjny

Społeczeństwo obywatelskie to społeczeństwo składające się ze świadomych, kreatywnych osób uprawnionych do podejmowania decyzji, ale żeby wychować takich obywateli, należy odejść od „pruskiego systemu wychowania i nauczania" i wprowadzić do szkół więcej przestrzeni dla nowych metod nastawionych na sprawczość, decyzyjność i współpracę.

Takie możliwości stwarza Webquest. Jest to metoda nauczania zorientowana na uczniowskie badania, wyszukiwanie i gromadzenie informacji, a także ich selekcję. Pracując w ten sposób, uczeń uczy się oddzielać „ziarno od plew". Sam decyduje, jakie informacje są mu w danym momencie potrzebne, a z których warto zrezygnować. Metoda ta znacznie różni się od biernego przyswajania wiedzy podawanej przez nauczyciela ex katedra. Webquest podobnie jak metoda projektu edukacyjnego to szacunek dla pomysłów uczniów i ich autonomii.

Nowy materiał zajęciowy realizowany „poprzez działanie" wydaje się atrakcyjny i wiedza zostaje z uczniami na dłużej. Warto wykorzystać na lekcjach: animację poklatkową, film krótkometrażowy, grę planszową, eksperyment czy wspomniany Webquest. Nauczy to współpracy, zintegruje, rozwinie kreatywność i zaciekawi. Ważne, żeby tematy formułować w sposób interesujący i ponadczasowy, bo przecież zawsze chodzi o wplecenie w proces dydaktyczno-wychowawczy uniwersalnych wartości takich, jak: miłość, szacunek, empatia czy odwaga.

Każdy nawet najmniejszy projekt zrealizowany przez uczniów przybliża ich do tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, ponieważ wymaga od ucznia aktywności i zaangażowania. Sprawia, że wiedza i umiejętności zdobyte w ten sposób zostaną na długo.

Projekt edukacyjny umożliwia odniesienie wiedzy szkolnej do rzeczywistych zagadnień i problemów. Uczy ważnych kompetencji społecznych, a jednocześnie jest sposobem na zwiększenie motywacji uczniów. Od wielu lat obserwuję, z jakim entuzjazmem uczniowie podchodzą do realizacji projektów. Tworzenie i zorientowanie na cele daje im o wiele więcej satysfakcji niż bierne przyswajanie wiedzy i stopień z kartkówki. Nie ma przegranych, kiedy działamy zespołowo, bo samo ukończenie projektu jest już sukcesem.

Chyba najważniejszym argumentem przemawiającym za wykorzystaniem metody projektu w budowaniu społeczeństwa edukacyjnego jest budowanie relacji. Stanowi to istotną część naszego życia: rodzinnego, osobistego, towarzyskiego, partnerskiego, a także biznesowego. Dzięki dobrym relacjom czerpiemy większą satysfakcję z życia i lepiej funkcjonujemy w społeczeństwie. Posiadanie tej umiejętności pozwala odnaleźć się w grupie oraz realizować się w obszarze prywatnym i zawodowym. Nie sposób przecenić innych kompetencji kluczowych rozwijanych podczas realizacji projektu edukacyjnego takich, jak: krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, komunikacja, negocjacja, a przede wszystkim kreatywność i innowacyjność, które przyczyniają się do zwiększenia konkurencyjności na rynku pracy.

Ewa Kujawa
Szkoła Podstawowa nr 5 w Żninie
Elżbieta Zmarzlak
Zespół Szkolno-Przedszkolny w Serocku

Szkolny Projekt Edukacji Patriotycznej i Obywatelskiej

Nasza szkoła zmienia się każdego dnia, a nowe pomysły i działania innowacyjne wzmacniają wizerunek placówki w środowisku lokalnym. Jednym z ważnych wyzwań nowoczesnej szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości obywatelskiej. Chcemy, aby trzy bardzo ważne dla nas miesiące w roku kalendarzowym: luty, maj i listopad upływały całej społeczności szkolnej pod hasłem **Radośni BIAŁO-CZERWONI**.

Szkolny Projekt Edukacji Obywatelskiej będzie funkcjonował od stycznia do grudnia 2025 roku i skupi swe działania na trzech odrębnych projektach:
• luty 2025 - Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego
• maj 2025 - Święto flagi, 3 Maja,
• listopad 2025 - Święto Niepodległości.

Niżej zamieszczamy propozycje radosnych działań dla uczczenia świąt i tradycji narodowych, ale przede wszystkim zapraszamy do współpracy i zespołowego podejmowania wysiłku twórczego.

I. Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego - luty 2025 roku

Naród żyje, dopóki jego język żyje - niech te słowa staną się mottem naszych codziennych zmagań w trosce o jakość języka w użyciu przez najmłodsze pokolenia.

Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego to święto ustanowione przez UNESCO podczas 30. Sesji Konferencji Generalnej 17 listopada 1999 roku. Odsyła do tragicznych wydarzeń, które miały miejsce w Dhace w Bangladeszu. Podczas pokojowej demonstracji 21 lutego 1952 roku zginęło pięciu studentów domagających się nadania językowi bengalskiemu statusu języka urzędowego. Data ta ma nie tylko upamiętniać przywołane wydarzenia, ale także przypominać o różnorodności językowej, o tym, iż język to najpotężniejsze narzędzie ochrony i rozwoju wspólnego dziedzictwa kulturowego ludzkości. Obchody święta zwracają uwagę na potrzebę troski o język ojczysty, jego promocję, ochronę różnorodności językowej jako źródła dziedzictwa kulturowego. Podstawowym przesłaniem Międzynarodowego Dnia Języka Ojczystego jest zwiększanie świadomości znaczenia języka i kultury, budowanie porozumienia ponad podziałami, pokoju oraz dbałości o wspólne działania oparte na zrozumieniu, tolerancji i dialogu.

Projekt skierowany jest do wszystkich uczniów szkoły podstawowej.

Celem projektu jest kształtowanie świadomości języka, rozwijanie sprawności językowej, umiejętności wypowiadania się w mowie i piśmie, dbałość o poprawność wypowiedzi.

Termin realizacji projektu przewidziano w lutym 2025 roku, a jako datę podsumowania działań przyjęto 28 lutego 2025 roku.

Propozycje materiałów do realizacji zadań:
https://www.nck.pl/projekty-kulturalne/projekty/ojczysty-dodaj-do-ulubionych/aktualnosci
https://www.pixton.com/
https://jaronski.pl/kategoria-produktu/plakaty/plakaty-jaronski/page/3/
https://quizizz.com/admin
https://wordwall.net/pl
https://www.genial.ly/

Klasy I-III
Uczniowie klas I-III:
• ćwiczą piękne czytanie wierszyków Małgorzaty Strzałkowskiej lub innych utworów zaproponowanych przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej (mogą to być wierszyki łamiące języki)
• rozwiązują krzyżówki załączone do projektu
• układają krzyżówkę klasową lub rebus ortograficzny.

Klasy IV-VI
Uczniowie klas IV-VI:
• przygotowują plakat definiujący zasady ortograficzne
• tworzą test wiedzy o języku polskim.

Klasy VII-VIII
Uczniowie klas VII-VIII:
• opracowują prezentację multimedialną lub plakat o poprawności językowej
• prezentują ciekawostki o języku polskim pod nazwą *Mówi się…*
• przygotowują konkursy i quizy językowe.

Poza tym:
• Uczniowie każdej klasy mogą wykazać się kreatywnością, układając wiersze, redagując opowiadania,

np. znajdź błąd, wykonując komiksy, tworząc scenariusz spektaklu klasowego.

Uwaga!

Wymienione wyżej zadania są wyłącznie propozycją, ponieważ od wychowawców klas oraz zainteresowanych nauczycieli zależy forma przystąpienia do projektu. Każda klasa może wykonać wybrane zadanie z wyżej zamieszczonej listy zadań lub zaproponować własne.

Wszystkim uczestnikom projektu życzymy wspaniałych wrażeń w zabawach językowych. Niech będzie kolorowo i wesoło!

Działania naszej szkoły

Lp.	Propozycje zadań	Odpowiedzialni	Termin realizacji	Uwagi

II. Majowe święta: Święto Konstytucji 3 Maja, Dzień Flagi

Od nowego roku roku najpierw krótki rys historyczny, a potem wspólne świętowanie. Spotykamy się na boisku szkolnym przy dużym kamieniu z tabliczką:

100 lat RP

1. FLAGI

Przynosimy flagi. Możemy również wykonać je własnoręcznie na zajęciach plastyki i rozwijających zainteresowania i kreatywność. Niech flag będzie mnóstwo, niech będzie biało-czerwono. *Barwy narodowe traktujmy z szacunkiem* - temat na pogadankę wychowawczą w każdej klasie.

2. Tworzymy serce z flag. Zbieramy się na boisku szkolnym i ustawiamy w zwartej grupie. Jeśli się uda, uformujemy serce, niech bije biało-czerwono. Będzie pięknie!

Działania naszej szkoły

Lp.	Propozycje zadań	Odpowiedzialni	Termin realizacji	Uwagi
1.	Uczniowie przynoszą flagi, wykonują własnoręczne flagi	Nauczyciele plastyki	1-30 kwietnia 2025	Warsztaty plastyczne
2.	Tworzenie serca z flag	Nauczyciele wychowania fizycznego	30 kwietnia 2025	Akcja na boisku szkolnym

III. Happening - Święto Niepodległości - listopad 2025 roku

Chcemy, aby miesiąc listopad stał się biało-czerwonym świętem pełnym radości. Cieszymy się wolną ojczyzną, ale pamiętamy również o tych, którzy nam tę wolność zapewnili. Nauczyciele historii z grupą uczniów odwiedzą miejsca pamięci w Serocku. Tam w imieniu społeczności naszej szkoły złożą kwiaty i zapalą znicze. W szkole natomiast świętować będziemy już z końcem października.

• Głównym hasłem happeningu niech będą słowa**: „Kto nie szanuje i nie ceni swej przeszłości, nie jest godzien szacunku teraźniejszości ani prawa do przyszłości”.**

• Happening odbędzie się przed szkołą. Uczniowie razem ze swoimi nauczycielami, którzy mają w tym czasie lekcję według planu, idą na boisko szkolne i wypełniają kontur naszego kraju narysowany na boisku. Każdy nauczyciel i uczeń ma ze sobą kartkę A4 w kolorze białym lub czerwonym:

- kartki białe (**górna część** konturu Polski) uzupełniają klasy V-VIII
- kartki czerwone (**dolna część** konturu Polski) klasy I-IV.

• Przewodniczący szkoły poniesie flagę biało-czerwoną.

• Posłuchamy krótkiego dialogu z *Wesela* Wyspiańskiego i razem „wykrzyczymy” hasło: **„A to Polska właśnie!”**

• Każda klasa wykleja kartkę A3 (blok techniczny) fotografiami, wycinkami z gazet, pocztówkami kojarzącymi się z Polską. Kartka musi zostać wyklejona po brzegi, aby nie zostało żadne wolne miejsce. Złożymy je w całość, tworząc wspólną gazetkę ścienną w szkole.

• Biało-czerwone barwy niech ozdobią drzwi i okna naszych sal lekcyjnych.

Niech będzie biało-czerwono!

Działania naszej szkoły

Lp.	Propozycje zadań	Odpowiedzialni	Termin realizacji	Uwagi
1.	Uczniowie przynoszą flagi, wykonują własnoręczne flagi	Nauczyciele historii	10 listopada 2025	Zajęcia na świeżym powietrzu
	Dekoracja sal lekcyjnych w biało-czerwone barwy	Wychowawcy klas	1-10 listopada 2025	Kreatywne ozdabianie

Podsumowanie

Projekt „Radośni BIAŁO-CZERWONI” ma na celu nie tylko uczczenie naszych narodowych świąt, ale również kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich wśród uczniów. Przez różnorodne działania, od warsztatów po happeningi, chcemy wspólnie przeżywać te ważne momenty w naszym kalendarzu.

Zachęcamy wszystkich uczniów do aktywnego udziału i dzielenia się swoimi pomysłami. Razem stwórzmy radosną i pełną kolorów atmosferę w naszej szkole! Niech nasze działania będą wyrazem szacunku do przeszłości oraz nadziei na przyszłość.

Rafał Sowa
Przedszkole nr 80 „Królestwo Maciusia" w Bydgoszczy

Budowanie społeczeństwa obywatelskiego w przedszkolu

Współczesne przedszkole nie jest jedynie miejscem, w którym dzieci spędzają czas, gdy ich rodzice pracują. To instytucja, która odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu wartości i postaw przyszłych obywateli. Budowanie społeczeństwa obywatelskiego zaczyna się już od najmłodszych lat, dlatego tak ważne jest, by przedszkola wprowadzały działania wspierające rozwój obywatelskiej świadomości.

Edukacja obywatelska w przedszkolu opiera się na wprowadzaniu wartości takich, jak: współpraca, podczas której dzieci uczą się pracy w grupach, dzielenia się i wspólnego rozwiązywania problemów, tolerancja - promujemy akceptację różnorodności i uczymy szacunku dla innych kultur i poglądów, odpowiedzialność - dzieci uczą się odpowiedzialności za swoje działania oraz za dobro wspólne i szacunku dla innych ludzi, ich własności oraz otoczenia. Swoim przykładem nauczyciele powinni przede wszystkim modelować zachowania dzieci, prezentując postawy obywatelskie, które chcą widzieć u dzieci. Winni również kreować środowisko współpracy oraz promować dialog, tworząc atmosferę sprzyjającą współpracy i otwartości, zachęcając do wyrażania myśli i uczuć w sposób konstruktywny.

Budowanie społeczeństwa obywatelskiego w przedszkolu to proces, który wymaga zaangażowania zarówno nauczycieli, dzieci, jak i rodziców. Poprzez wprowadzanie wartości obywatelskich i praktycznych działań, przedszkole może znacząco wpłynąć na kształtowanie przyszłych obywateli. Dzięki temu dzieci będą lepiej przygotowane do pełnienia aktywnej roli w społeczeństwie.

Nauczyciele wychowania przedszkolnego podejmują wiele inicjatyw kształtujących postawy obywatelskie i patriotyczne. Zdaję sobie sprawę, że jako osoby zaangażowane i wciąż dążące do nowych i ciekawych rozwiązań szukają inspiracji. W niniejszym artykule pragnę podzielić się pomysłami, które wspólnie z koleżankami i kolegami realizuję w Przedszkolu nr 80 „Królestwo Maciusia" w Bydgoszczy, w którym pracuję na co dzień.

W ramach budowania społeczeństwa obywatelskiego niezwykle ważne jest rozwijanie umiejętności wyrażania myśli i uczuć. Konkurs recytatorski „Kto Ty jesteś? Polak mały" daje dzieciom możliwość pokazania swoich talentów oratorskich oraz zrozumienia, co oznacza być Polakiem. Dzieci recytują wiersze o tematyce patriotycznej, co nie tylko rozwija ich zdolności językowe, ale również wrażliwość na piękno języka i kultury polskiej.

Inicjatywą, która cieszy się ogromnym zainteresowaniem, jest akcja „Żywa Flaga". Polega ona na tym, że dzieci tworzą na terenie ogrodu przedszkolnego flagę Polski z biało-czerwonych balonów. To nie tylko wspaniała okazja do zabawy, ale również lekcja współpracy i zrozumienia symboliki narodowej. Dzieci poprzez zabawę uczą się, jak ważna jest jedność i wspólne działanie dla osiągnięcia celu.

Coroczne obchody Święta Niepodległości są również okazją do prezentacji talentów i zaangażowania małych dzieci. Mimo młodego wieku dzieci doskonale oddają emocje i znaczenie tego historycznego dnia. Pantomima, jako forma sztuki, pozwala maluchom na wyrażenie uczuć i emocji bez użycia słów, co czyni spektakl jeszcze bardziej poruszającym. Pantomima „W drodze do wolności" opowiada o trudnej drodze Polski do odzyskania niepodległości. Dzieci, poprzez swoje ruchy i gesty, przedstawiają różne etapy tej podróży - od czasów zaborów, poprzez walki i powstania, aż po triumfalny moment odzyskania wolności. Każda scena jest starannie przygotowana, z dbałością o detale, co podkreśla znaczenie każdej chwili w historii Polski. Pantomima ma nie tylko wartość artystyczną, ale również edukacyjną. Dzieci, przygotowując się do występu, mają okazję poznać ważne wydarzenia z historii Polski. Dzięki temu, najmłodsi uczestnicy mogą lepiej zrozumieć znaczenie Święta Niepodległości, co z pewnością wpływa na ich przyszłe postrzeganie historii swojego kraju.

Poprzez takie działania przedszkolaki rozwijają umiejętności społeczne oraz empatię ucząc się, jak ważne jest wspólne działanie na rzecz dobra wspólne-

go. Zrozumienie historii i tradycji pozwala im lepiej docenić wartości demokratyczne i rozwijać poczucie przynależności do wspólnoty. Dbałość o edukację obywatelską od najmłodszych lat jest inwestycją w przyszłość, która przynosi owoce w postaci świadomych obywateli, gotowych do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Przedszkola odgrywają istotną rolę w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego, kładąc solidne fundamenty dla przyszłych pokoleń. Dzięki inicjatywom wymienionym w artykule dzieci nie tylko zdobywają wiedzę, ale także rozwijają postawy, które będą kształtować ich w dorosłym życiu.

Anna Bonowicz
Zespół Przedszkoli Miejskich nr 1 w Lipnie im. Czesława Janczarskiego

Edukacja przedszkolna jako fundament społeczeństwa obywatelskiego

Społeczeństwo obywatelskie to zbiór aktywnych i zaangażowanych obywateli, którzy dbają o dobro wspólne, działają na rzecz rozwoju społecznego oraz współpracują ze sobą w dążeniu do wspólnych celów. Jest to przestrzeń, w której jednostki mają świadomość swoich praw i obowiązków, potrafią podejmować decyzje oraz angażować się w życie publiczne. Społeczeństwo obywatelskie opiera się na wzajemnym szacunku, solidarności i współpracy, dlatego tak istotne jest, aby zasady te były wprowadzane w życie od najmłodszych lat. Edukacja przedszkolna, jako pierwszy etap edukacji formalnej, jest doskonałym momentem na to, by rozpocząć naukę postaw obywatelskich. Jest ona fundamentem, na którym buduje się nie tylko przyszłość dziecka, ale również przyszłość społeczeństwa. To w przedszkolu maluchy po raz pierwszy stykają się z wartościami, które będą towarzyszyć im przez całe życie – poczuciem wspólnoty, odpowiedzialności i szacunku dla innych. W kontekście społeczeństwa obywatelskiego rola wychowania przedszkolnego jest szczególnie istotna, ponieważ to właśnie w tym wieku kształtują się podstawowe postawy społeczne. Edukacja przedszkolna nie tylko przygotowuje dzieci do dalszej nauki, ale także – a może przede wszystkim – umożliwia im rozpoczęcie drogi do bycia aktywnymi, świadomymi i odpowiedzialnymi obywatelami.

Dziecko, przekraczając próg przedszkola, staje się członkiem grupy przedszkolnej, z czym wiążą się określone, nowe dla niego prawa i obowiązki. To tutaj nawiązuje pierwsze interakcje ze swoimi rówieśnikami, poznaje określone zasady i normy obowiązujące w społeczeństwie. Tym samym przystosowuje się do nowego środowiska, jakim jest przedszkole. Zadaniem nauczyciela jest stopniowe wprowadzanie dziecka w system norm regulujących współżycie w grupie. Edukacja przedszkolna nie powinna skupiać się wyłącznie na nauce podstawowych umiejętności, jak czytanie czy liczenie. To także czas, kiedy dzieci powinny zacząć rozumieć, co oznacza bycie częścią większej wspólnoty, jak funkcjonują zasady współżycia społecznego i dlaczego tak ważne są szacunek dla innych oraz odpowiedzialność za siebie i swoje działania.

Pierwszym krokiem ku wprowadzeniu dzieci w ideę społeczeństwa obywatelskiego jest kształtowanie poczucia wspólnoty. Dzieci przedszkolne to jednostki, które na ogół postrzegają świat przez pryzmat własnych potrzeb i emocji. Przedszkole jest jednak miejscem, które umożliwia im po raz pierwszy zetknięcie się z potrzebami innych. Wspólna zabawa, dzielenie się zabawkami, pomaganie kolegom i koleżankom, a także wspólne rozwiązywanie problemów to świetna okazja do wprowadzenia pojęcia wspólnoty. Każde dziecko zaczyna dostrzegać, że to, co robi, ma wpływ na innych, że należy przestrzegać zasad, które służą wszystkim, a także że współpraca jest kluczem do osiągania wspólnych celów.

Odpowiedzialność jest jednym z fundamentów społeczeństwa obywatelskiego. W przedszkolu przejawia się na różnych poziomach. Na początku dziecko uczy się odpowiedzialności za siebie – za swoje rzeczy, za porządek w szatni, za przestrzeganie zasad. Z czasem, gdy rozwija się jego poczucie

empatii i więzi z innymi, zaczyna dostrzegać, że odpowiedzialność obejmuje także innych. Uczenie zobowiązania to także wprowadzenie dzieci w troskę o wspólne dobro, na przykład poprzez dbanie o porządek w przedszkolu, pomaganie w sprzątaniu sali po zajęciach oraz dbanie o rośliny.

Edukacja proekologiczna to jeden z obszarów, w którym dzieci mogą rozwinąć poczucie odpowiedzialności za świat wokół siebie. Proste codzienne działania, takie jak segregowanie śmieci, pozwalają przedszkolakom zrozumieć, że ich działania mają realny wpływ na środowisko i społeczność. Tego rodzaju zajęcia mogą stać się podstawą do nauki wartości, które są kluczowe dla funkcjonowania obywatelskiego społeczeństwa.

Edukacja przedszkolna powinna być miejscem, w którym dzieci uczą się szacunku do inności, niezależnie od tego, czy chodzi o różnice kulturowe, religijne, czy jakiekolwiek inne. W przedszkolu dzieci spotykają się z rówieśnikami pochodzącymi z różnych środowisk, często z różnymi zwyczajami oraz tradycjami. Dlatego tak ważne jest, aby wprowadzać dzieci w świat tolerancji i szacunku dla tych różnic. Wspólne zabawy, czytanie książek, opowieści o różnych kulturach i tradycjach to doskonała okazja do nauki empatii i szacunku. Dzieci powinny czuć się akceptowane za to, kim są, i jednocześnie uczyć się, że różnorodność jest czymś wartościowym.

W procesie kształcenia postaw obywatelskich dzieci bardzo ważne jest stwarzanie takich sytuacji wychowawczych, które zachęcają do opiekowania się innymi ludźmi, a także innymi istotami żywymi. Jako nauczyciel angażuje się w wiele projektów edukacyjnych oraz organizuję zbiórki na rzecz potrzebujących i działania na rzecz ochrony środowiska. Takie przedsięwzięcia nie tylko uczą przedszkolaków wrażliwości, współczucia i solidarności, ale także pozwalają im poczuć, że mogą coś zmienić w swojej społeczności. Angażowanie się w proste inicjatywy społeczne od najmłodszych lat kształtuje postawę obywatelską oraz zaangażowanie w życie społeczne.

Mam poczucie ogromnej odpowiedzialność za to, jak dzieci postrzegają świat społeczny, jak uczą się wartości, które będą kształtować ich postawy obywatelskie przez całe życie. Jestem nie tylko osobą przekazującą wiedzę, ale także mentorem, który swoim przykładem kształtuje postawy, zachowania i wartości. Ważne jest, aby dzieci widziały we mnie wzór, który pokazuje, jak ważne są współpraca, solidarność, szacunek i odpowiedzialność za innych. Społeczeństwo obywatelskie w edukacji przedszkolnej nie jest abstrakcyjnym pojęciem – to konkretne działania, które mają na celu wychowanie młodego człowieka na odpowiedzialnego i zaangażowanego obywatela.

Wiesława Tomasiak-Wyszyńska, Izabela Nowakowska
KPCEN w Bydgoszczy

Znaczenie relacji w edukacji

Edukacja to relacja - jak mantrę powtarza prof. Jacek Pyżalski, który dla wielu z nas w tym obszarze jest autorytetem. Relacje - takie to z pozoru proste, a sen z oczu spędza części naszego społeczeństwa, w szczególności środowisku oświatowemu. Mówienie o relacjach w edukacji jest szczególnie ważne w czasach zbierania pokłosia izolacji popandemicznej. Długotrwałe odcięcie ludzi dojrzałych, wiekowych bardziej lub mniej od wzajemnego, fizycznego kontaktu zdecydowanie pogorszyło ich relacje interpersonalne, a nawet zburzyło więzi. Jednakże w naszym przekonaniu najbardziej „poszkodowani" są młodzi. Uczniowie na różnych etapach psychofizycznego rozwoju. Pierwsi posiadają już konkretne zasoby wiedzy i umiejętności komunikacyjnych, na których mogą bazować, odbudowując relacje z innymi, natomiast drudzy nie. Dopiero uczą się, ćwiczą funkcjonowanie w społeczeństwie.

„Odbudowywanie" i naprawianie oczywiście ma miejsce, dzieje się, ale jest procesem wymagającym czasu, wiedzy, zapału a przede wszystkim umiejętności i talentu. Najwięcej mają tutaj do zrobienia wychowawcy i nauczyciele.

Zatrzymajmy się zatem na wiedzy. Co każdy z nas, nauczycieli powinien wiedzieć o relacjach? Że jesteśmy istotami stadnymi, egzystującymi w przestrzeni relacyjnej dowodzi już nasza prehistoria i nasze atawizmy. Nie posiadamy cech predystynujących nas do

funkcjonowania i prowadzenia życia w samotności. Nie nadajemy się do bycia pojedynczym elektronem na orbicie. Potrzebujemy drugiego człowieka, grupy, zespołu. I naszym skromnym zdaniem, autorek tego „wywodu", jest to piękne. Mamy tę cudowną potrzebę bycia razem! Ale czy zawsze potrafimy, czy dajemy sobie radę? Codzienne życie dowodzi, że niestety nie zawsze jesteśmy z siebie i innych zadowoleni.

Aby podjąć czynności naprawcze (praca nad sobą), powinniśmy wiedzieć o tym, że aby budować relacje z innymi, należy zacząć od siebie - zbudować pozytywną relację z samym sobą. Potrafimy? Idzie nam tak, jak z przysłowiowego płatka? Rzeczywistość mówi - oj, chyba nie… Nie akceptujesz siebie, masz marną samoocenę, brakuje ci pewności siebie, poddajesz swoje poczynania nadmiernej krytyce? Twoje umiejętności komunikacyjne są niewysokie - nie chcemy wróżyć źle, ale naszym zdaniem, jeśli tego nie zmienisz, niewiele „zwojujesz" w relacjach z innymi.

Relacje (językiem psychologii - stosunek społeczny) to sposób kontaktu, wyrażania i porozumiewania się z innymi osobami. Dotyczy relacji bliższych i dalszych, rodzinnych, przyjacielskich, zawodowych. Relacje skupiają się przede wszystkim na uczuciach. Mogą mieć charakter pozytywny lub negatywny i opierać się na takich emocjach, jak: agresja, wrogość, niechęć, miłość, troska, manipulacja i wielu innych. Oczywistym jest, że troską każdej rodziny, każdej szkoły czy placówki oświatowej jest budowanie tylko dobrych, pozytywnych relacji. Wymaga to jednak wiedzy, dużych umiejętności, no i uważności.

Uczniowie jak powietrza potrzebują relacji ze swoimi nauczycielami, potrzebują rozmowy, kontaktu z rówieśnikami (mówią o tym różne badania i raporty). Zbudowanie zwykłej ludzkiej relacji, więzi jest dla większości wartością samą w sobie. Bo budowanie i trwanie w relacji jest podstawową potrzebą ludzką. Relacja musi opierać się na życzliwości i wzajemnym szacunku. Do nawiązywania i pielęgnowania relacji niezbędne są wysokie umiejętności komunikacyjne (musi nad nimi pracować każdy nauczyciel), a przede wszystkim ważna jest umiejętność uważnego słuchania. Uczestnicy relacji w tym przypadku twoi uczniowie, wychowawco i nauczycielu, muszą mieć poczucie komfortu i bezpieczeństwa, a w szczególności szacunku, z jakim ich traktujesz.

Na linii nauczyciel - uczeń, jak podkreśla prof. J. Pyżalski, liczą się małe rzeczy: małe spotkania, małe rozmowy, małe sytuacje. Codzienna obecność i komunikacja wychowawcy ze swoimi podopiecznymi jest nie do przecenienia. Nie tylko dlatego, że bez niego nie ma mowy o skutecznej edukacji. Nie tylko, że życie we wspólnocie jest nam, ludziom potrzebne. Ale także dlatego, że jedynie będąc w stałym kontakcie z uczniami, nauczyciele są w stanie dostrzec ich zwykłe problemy, wesprzeć ich i pomagać w kryzysach psychicznych.

To niezwykle złożone i odpowiedzialne zadanie, dlatego też doskonalenie przez pedagogów i rodziców własnych umiejętności komunikacyjnych i umiejętności pielęgnowania relacji interpersonalnych staje się absolutnie konieczne.

Co do zapału i chęci podejmowania działań naprawczych i rozwijających umiejętności relacyjne uczniów, jak wskazują badania (Fundacja Orange), tylko ¼ nauczycieli posiada pełną gotowość niesienia codziennego wsparcia w tym zakresie. A przecież wiemy, że edukacja to relacja. Wiemy też, że efekty wychowawcze i edukacyjne są wyższe tam, gdzie społeczność szkolna funkcjonuje w przyjaznym klimacie, wzajemnym zrozumieniu i porozumieniu, w komforcie psychicznym zbudowanym na zaufaniu i szacunku. Na poczuciu bezpieczeństwa. Każda szkoła powinna być bezpieczną i przyjazną przestrzenią dla wszystkich podmiotów z nią związanych. Dla rodziców uczniów też. Mówiąc krótko, jesteśmy przekonane, że warto się starać i sukcesywnie zmieniać szkolną rzeczywistość, dbając o skuteczną komunikację i dobre relacje.

Dobra relacja ucznia z nauczycielem to jeden z najważniejszych czynników wpływających na efektywność wychowania i nauczania. Uczniowie, którzy lubią swojego nauczyciela, pozostają z nim w pozytywnych relacjach, uczą się chętniej i osiągają większe rezultaty edukacyjne. I jest to prawda oczywista.

Mamy świadomość co do tego, że tylko część naszej populacji rodzi się z wyjątkowym talentem komunikacyjnym, z ogromnymi zasobami empatii i otwartości na innych ludzi. Pozostała powinna dokonać diagnozy i podjąć decyzję, jak intensywnie pracować nad rozwojem tej najważniejszej umiejętności społecznej. Że nauczyciel powinien w tym obszarze doskonalić się najbardziej, nie mamy „grama" wątpliwości.

Jak jednak przełożyć hasło „relacje" na język korzyści ucznia i wszystkich pozostałych podmiotów szkoły? Przede wszystkim musimy pamiętać i mówić innym o tym, że nawiązywaniu relacji zawsze towarzyszy intencja korzyści i jest to absolutnie zrozumiałe i logiczne i nie ma w tym nic zdrożnego. Chcemy przecież przynależeć do grupy, chcemy, aby było miło i bezpiecznie, chcemy, aby ktoś troszczył się o nas, chcemy się czegoś nauczyć, oczekujemy pomocy i wsparcia, miłego gestu, dobrego słowa. I t.d. i t.p. Chcemy, ale i dajemy, bo relacja (jak już wiemy) opiera się przede wszystkim na wzajemności, uczciwości, życzliwości, szacunku. Dodać należy, że w procesie budowania relacji znaczącą rolę odgrywa

troska o innych oraz wzajemne docenianie swoich działań. Wspomniałyśmy już wcześniej, że uczniowie pozostający w dobrych relacjach z nauczycielami, uczą się chętniej, szybciej i skuteczniej. Bezpieczna relacja w klasie okazuje się kluczowa podczas całego procesu uczenia się - umożliwia zadawanie pytań, robienie błędów bez ponoszenia konsekwencji, swobodne precyzowanie sądów, opinii i myśli. Zapewnia swobodę zgłębiania szkolnej wiedzy. Dobre relacje bardzo sprzyjają przestrzeganiu zasad związanych z wewnętrzną dyscypliną. W przyjaznej, bezpiecznej atmosferze znacznie łatwiej pracować w grupie, dzielić się wiedzą, doświadczeniem i rozwiązywać problemy. Pozytywne relacje są też motorem najróżniejszych działań i nowych inicjatyw, kreatywności oraz przedsiębiorczości. Nie pozostają też bez wpływu na motywację. Bez relacji nie jest możliwe posługiwanie się najbardziej efektywną metodą oceniania, a mianowicie informacją zwrotną. Bo przekazywanie informacji zwrotnej jest zawsze dialogiem.

Jeśli pozostajemy z uczniami w dobrych relacjach, najprawdopodobniej cieszymy się rzeczywistym autorytetem, co ma ogromny wpływ na naszą zawodową satysfakcję, ale przede wszystkim daje nam moc wpływania na naszych podopiecznych, na ich zachowania i postawy. Wówczas dużo łatwiej możemy budować ich uważność na innych, życzliwość, empatię i szacunek. Sugerujemy, aby pracując nad relacjami, wziąć również pod uwagę fakt, że podobieństwa ludzi zbliżają - odkrywaj je wspólnie z innymi. Okazuj ciekawość i zainteresowanie tym, co lubią twoi uczniowie i koledzy - członkowie rady. Staraj się ich dobrze poznać, chwal ich osiągnięcia, szczerze gratuluj sukcesów. I zawsze dąż do zgody - pamiętaj!

Jak mówią specjaliści od kompetencji przyszłości, współpraca z innymi i budowanie relacji to kluczowe umiejętności - i w szkole, i w życiu. Jeśli współcześni młodzi ludzie ich nie nabędą, trudno im będzie zadbać o swój dobrostan psychiczny, znacznie trudniej będzie im o porozumienie w zespole pracowników, nie wspominając już o sprawach rodzinnych a nawet damsko-męskich.

Budowanie relacji nie jest proste. Jest to codzienny wysiłek i trudna praca. Bez pielęgnacji i dbałości, relacje umierają i o tym warto pamiętać. Robiąc jednak bilans korzyści i strat wynikających z tej dbałości, nikt z nas nauczycieli nie będzie miał wątpliwości, że naprawdę warto zdobyć się na ich budowanie, gdyż edukacja to naprawdę relacja.

Bibliografia:

1. Dudzikowa M., Autorytet jest zawsze relacją, w: Psychologia w szkole nr3/2008.
2. Sakowska M., Sikora J., Obyś cudze dzieci uczył, Wydawnictwo OWN Nauczycieli, Kielce 2003.
3. Boszczyk N., Edukacja to relacja, czyli dlaczego nauczyciel jutra powinien postawić na relacje?, w: Blog - Szkoła Dobrej Relacji, październik 11, 2019.
4. Oponowicz K., Czy dobrostan ucznia to sprawa nauczyciela?, w: Raport Fundacji Szkoła z klasą. Zdrowie psychiczne uczniów i uczennic oczami nauczycieli i nauczycielek, 2022.

Wiesława Tomasiak-Wyszyńska
KPCEN w Bydgoszczy

Wagary – sposób na szkolne życie?

Szkoła problemami stoi i co do tego faktu nie mamy wątpliwości. Bywa miejscem stresogennym i mało przyjaznym, pełnym chaosu, napięcia i pewnie nawet trochę niebezpiecznym, chociaż z założenia powinno być zupełnie inaczej. Powinno…

Sześcio- czy siedmiolatki pełne entuzjazmu przekraczają jej progi, ale z czasem, jakby za dotknięciem zaczarowanej różdżki, nie wiedzieć czemu, entuzjazm mija… Zaczyna się „doroślejsze", mroczniejsze szkolne życie. Zaczyna się presja domu i presja szkoły: wyniki, wyniki, oceny, oceny! Kto lepszy, kto gorszy? Wyścigi. Popsuta atmosfera, nieprzyjazny klimat. Demonstracyjnie nieprzyjazne zachowania wobec swoich koleżanek i kolegów. Kogo przyjąć do grupy, a kogo z niej odprawić? Arogancko, bez szacunku.

Dorastanie, dojrzewanie. Ciało nadąża, mózg wręcz przeciwnie - zostaje w tyle. Napięcie trudne do zniesienia, obawy i nadmiar lęku też. Niska samoocena i kompletny brak pewności siebie przechylają szalę goryczy, rozczarowania, prawdziwego bolesnego

dyskomfortu. Zaczyna się więc poszukiwanie ulgi, łatwiejszego, mniej dojmującego życia.

Wszystko, co zakazane, przynosi ulgę największą. Narkotyki, alkohol, wagary, agresja i przemoc też. Oczywiście nie wszyscy są zwolennikami takich rozwiązań, ale zdaje się, że znacząco zaczyna ich przybywać. A mało uważni dorośli, przytłoczeni swoimi zawodowymi czy rodzinnymi sprawami, nie dostrzegają zagrożeń, nie widzą walącego się świata swoich własnych czy służbowych dzieci.

Dom często marnie, nieumiejętnie wspiera, nauczyciele czasami też. A interwencja i pomoc potrzebne od zaraz!

Wagary na przykład, których nie w pełni rozwinięty mózg nie umie ocenić jako działania ryzykownego, stają się sposobem na rozwiązywanie bieżących problemów, na pozornie spokojniejsze, bezstresowe funkcjonowanie.

Wagary, czyli samowolne i nieuzasadnione opuszczanie zajęć szkolnych, stają się sposobem na złożone szkolne życie.

Można przecież tym sposobem uniknąć sprawdzianu, jedynki za brak zadania domowego lub nieprzygotowanie. Ale też nadmiernej lekcyjnej nudy, rutyny, która powoduje zniechęcenie i inercję. Można też tym sposobem uniknąć kontaktu z grupą rówieśników, która nie ma dla nas sympatii a nawet demonstracyjnie odrzuca.

Ale jest to również, dla niektórych uczniów, sposób na zaimponowanie innym, na budowanie swojej pozycji w grupie. A czasami jest to zwyczajna chęć zwrócenia na siebie uwagi dorosłych - rodziców i nauczycieli.

Dla pewnej części młodych ludzi wagary są pojedynczym występkiem. Jednakże dla wszystkich tych, którzy spróbowali i osiągnęli swój cel, a więc uniknęli złej oceny, klasówki, istnieje duże prawdopodobieństwo, że spróbują wagarów ponownie i tendencja ta będzie się pogłębiać. Przyczyn wagarowania jest całe mnóstwo. Od tych poważnych, wcześniej już wymienionych poczynając, do banalnych, takich jak: lenistwo, piękna pogoda, randka z ukochanym, przedpołudniowa domówka lub wyjazd za miasto, na drobnej demonstracji przeciwko rodzicom kończąc.

Wagary są jednakże bardzo niebezpiecznym zjawiskiem i dlatego też w żadnej mierze problemu wagarów bagatelizować nie można. Konsekwencje mogą być opłakane. Warto więc reagować natychmiast nawet w przypadku pozornie niewinnego opuszczenia kilku lekcji. O negatywnych skutkach wagarowania należy informować zarówno uczniów, jak i ich rodziców. Przede wszystkim muszą wiedzieć o tym, że wagarowanie jest działaniem ryzykownym pociągającym za sobą wiele niebezpieczeństw, takich jak: nawiązanie niewłaściwych znajomości, eksperymentowanie z papierosami, alkoholem, narkotykami. Wagarowicz może być ofiarą gwałtu, kradzieży, pobicia czy też negatywnych doświadczeń seksualnych. Ryzyko zatem jest ogromne i warto przekonywać, że dobrze jest zrobić wszystko, aby go unikać.

Wagary to też zaległości w nauce, niemożność uzyskania dobrej oceny czy nawet brak promocji do następnej klasy. To także luki w wiedzy, w umiejętnościach społecznych, w rozwoju intelektualnym, w budowaniu relacji z grupą rówieśniczą.

Jest jeszcze inny aspekt tej sprawy. Nauka jest obowiązkowa. Niechodzenie do szkoły może spowodować konsekwencje prawne - nałożenie grzywny na rodziców, przekazanie sprawy do sądu rodzinnego, a w skrajnych przypadkach umieszczenie ucznia w ośrodku wychowawczym. Wiedzą o tym dyrektorzy i nauczyciele, ale czy uczniowie i ich rodzice też?

Dużym osiągnięciem będzie przekonanie najważniejszego podmiotu szkoły - uczniów, że mimo wszystko szkoła to bardzo pożyteczna instytucja, gdyż: zapewnia wykształcenie i przygotowuje do zawodu, uczy skutecznej komunikacji, rozwija intelektualnie, uczy kultury, dobrego wychowania, zachowań społecznych, a przede wszystkim umożliwia zawieranie kontaktów z rówieśnikami i budowania relacji. Zaspokaja więc ważne potrzeby młodego człowieka, o czym on po prostu nie wie i pewnie wiedzieć nie chce.

Cóż, w związku z tym, że szkolne życie skomplikowane jest ponad miarę i zasadniczo na rozsądek młodych ludzi za bardzo liczyć się nie da, wypada więc dołożyć wszelkich starań, aby wygrać walkę z wagarami innymi sposobami.

Jakie działania warto zatem podejmować? Przede wszystkim doskonalić umiejętności komunikacyjne i umiejętnie budować oraz dbać o relacje. Pamiętać o tym, że warunkiem sine qua non skutecznej komunikacji jest uważne słuchanie. Uważność nauczyciela i rodzica jest nie do przecenienia. Szkoła musi być miejscem skutecznej komunikacji w relacjach nauczyciele - uczniowie, a także nauczyciele - rodzice uczniów. Dobry, przyjazny klimat panujący w placówce nie stanie się nigdy przyczynkiem do wagarów. Szczere rozmowy wychowawcy z uczniami, autentyczne wsparcie i pomoc w rozwiązywaniu problemów, wzajemny szacunek okazywany każdego dnia to bardzo ważne elementy szkolnego życia. Szkoła bez sarkastycznych, złośliwych komunikatów, złych spojrzeń i jadowitych uśmiechów, wykluczania rówieśniczego, zapewne może zmienić atmosferę, wpłynąć pozytywnie na wzajemne relacje i ukrócić ucieczki. Byłby to proces wymagający ogromnego wysiłku i wspólnych, zespołowych działań wszystkich podmiotów szkoły - nauczycieli, uczniów i ich rodziców.

Jak mówią lekarze i nie tylko oni - lepiej zapobiegać niż leczyć i wiemy wszyscy, że jest to najprawdziwszą prawdą. Warto więc podjąć wspólny wysiłek na rzecz zmiany myślenia uczniów o szkole, na rzecz harmonijnego rozwoju młodego człowieka, odnalezienia przez niego sensu i motywacji do nauki, zagwarantowania mu poczucia akceptacji, wspieraniu go w budowaniu samooceny i pewności siebie. Ale też zapewnienie mu szacunku (oczekując oczywiście na wzajemność) i pomocy w budowaniu przyjaznych relacji z rówieśnikami.

Dobra, skuteczna edukacja jest kluczowa dla przyszłości każdego młodego człowieka, dlatego też do zjawiska wagarowania należy podejść z rozwagą, ale i dużą determinacją.

Paulina Arkuszewska
Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Żninie

Gotowość szkolna

Rozpoczęcie nauki w szkole to jeden z najbardziej przełomowych momentów w życiu dziecka oraz jego rodziców. Ta zmiana wiąże się z nowymi obowiązkami, zadaniami, jak również z dojrzałością dziecka do podjęcia nowych, ważnych zadań i do pełnienia roli ucznia. Od pierwszoklasisty oczekuje się dostosowania się do wymagań obowiązujących w szkole, nowych zasad i realizacji zadań zgodnie z podstawą programową. Ale czy każde dziecko jest na to gotowe? Czy każdy uczeń rozpoczynający naukę w klasie pierwszej jest na tyle dojrzały fizycznie, intelektualnie, społecznie, emocjonalnie, aby podjąć z sukcesem obowiązek szkolny? Otóż z praktyki pedagoga pracującego w poradni psychologiczno-pedagogicznej wiem, że bywa różnie. Warto dodać, że dojrzałość szkolna to proces, który rozpoczyna się już od najmłodszych lat dziecka, czyli od momentu podjęcia edukacji przedszkolnej a swoje apogeum ma w tzw. „zerówce", czyli obowiązkowym rocznym przygotowaniu przedszkolnym.

Gotowość szkolna jest przedmiotem zainteresowania wielu specjalistów. Jedną z pierwszych osób dokonujących wstępnej oceny tej gotowości jest wychowawca grupy. Ocenę gotowości szkolnej można wykonać także nieodpłatnie w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych.

W praktyce klinicznej gotowość szkolną rozpatrujemy w zakresie fizycznym, intelektualnym, społecznym i emocjonalnym. Rozwój fizyczny dotyczy stanu zdrowia dziecka, w tym szczególnie ważne są prawidłowo funkcjonujące zmysły, tj. wzrok i słuch, a także postawa dziecka. To tu oceniamy również motorykę dużą dziecka, sprawność fizyczną oraz motorykę małą, czyli sprawność ręki, gotowość ręki do nauki pisania. Ważny jest chwyt pisarski, nacisk dłoni na narzędzia pisarskie, koordynacja wzrokowo-ruchowa, umiejętność posługiwania się nożyczkami oraz lateralizacja, czyli dominacja jednej strony ciała. Rozwój intelektualny wiąże się z procesami poznawczymi dziecka, z procesem uwagi, pamięcią, myśleniem logicznym, arytmetycznym, spostrzeganiem wzrokowym i słuchowym oraz rozwojem mowy. W tym zakresie istotny jest rozwój funkcji wzrokowo-przestrzennych, koordynacja wzrokowo-ruchowa, pamięć wzrokowa, spostrzegawczość wzrokowa. Niezbędny w praktyce jest także rozwój funkcji słuchowo-językowych, czyli umiejętności fonologiczne. Ważna jest prawidłowa mowa, nieobciążona wadą wymowy. Sfera społeczno-emocjonalna ściśle związana jest z kontrolowaniem swoich emocji, panowaniem nad nimi w sytuacji porażki, jak i sukcesu. Ważne jest poczucie obowiązkowości i motywacja związana z wstawaniem rano do szkoły, odrabianiem zadań domowych dla chętnych i odpowiedzialnością za podejmowanie tych zadań. Dzieci powinny umieć odraczać swoje potrzeby fizyczne, emocjonalne, powinny umieć czekać na swoją kolej, wysiedzieć całą lekcję, panować na impulsami, co jest niezwykle trudne. Procesy koncentracji i uwagi są niesłychanie istotne i ważne na starcie szkolnym. Poprzez dojrzałość społeczną dziecka rozumie się umiejętność przebywania w grupie, nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z rówieśnikami, odporność na kłótnie i nieporozumienia, samodzielne wykonywanie prostych zadań, ale i przestrzeganie oraz dostosowywanie się do zasad i reguł panujących w klasie, szkole.

Przedstawiłam wiele aspektów składających się na ogólną ocenę gotowości szkolnej. To one są składową dojrzałości szkolnej, która jest kluczem do sukcesu szkolnego dziecka. Od niej zależy dalsza pomyślność w edukacji oraz chęć pokonywania trudności, rozwijania nowych umiejętności.

Paulina Arkuszewska
Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Żninie

Kontakt wzrokowy

Kontakt wzrokowy to ważna umiejętność w rozwoju dziecka. Dlaczego jest tak ważny? Dlaczego wszyscy o tym mówią? Dlaczego terapeuci zwracają na niego szczególną uwagę? Na te pytania postaram się odpowiedzieć oraz wskażę, jak w naturalny sposób umiejętność tego kontaktu rozwijać. W codziennym życiu porozumiewamy się z innymi, przekazujemy informacje, ale równocześnie wymieniamy się spojrzeniami. A zatem komunikacja składa się z mowy czynnej, czyli komunikacji werbalnej oraz spojrzeń, mimiki twarzy, czyli komunikacji niewerbalnej. Już od pierwszych dni życia dziecka ważne jest budowanie kontaktu wzrokowego. Kilkudniowe niemowlę jest w stanie komunikować się z rodzicem poprzez spojrzenie, a pierwszymi mięśniami, które pracują u człowieka, są mięśnie mimiczne twarzy. Niemowlęta, dzieci patrzą na twarze swoich opiekunów, gdy chcą podzielić się z nimi swoimi emocjami, czyli wejść w interakcje.

Kontakt wzrokowy jest więc jedną z podstawowych umiejętności rozwojowych, wpływającą na rozwój poznawczy i emocjonalny dziecka. Kontakt wzrokowy jest także integralną częścią skutecznej komunikacji rodziców z dzieckiem. Poprzez kontakt wzrokowy budujemy więź z dzieckiem od momentu narodzin, wpływamy na jego rozwój emocjonalny. Kontakt wzrokowy rozwija się stopniowo i przechodzi przez różne etapy. W drugim miesiącu życia dziecko odpowiada uśmiechem na uśmiech, około czwartego miesiąca życia dziecko odróżnia znane sobie osoby od obcych, około szóstego wyciąga rączki do innej osoby, około siódmego pojawia się zabawa w „A kuku!", około dziesiątego miesiąca życia pojawia się umiejętność podążania za spojrzeniem innej osoby.

Kontakt wzrokowy to jedna z bazowych umiejętności komunikacyjnych, dzięki której dziecko uczy się społecznych zachowań. Poprzez kontakt wzrokowy uczy się: mowy, dzielenia wspólnego pola uwagi (gdy rodzic i dziecko patrzą na ten sam przedmiot), koncentracji i skupienia się na twarzy rodzica, rozpoznawania twarzy rodzica, uczy się rozpoznawać emocje drugiej osoby (m.in. radość, smutek), naśladowania. Wszystkie wymienione czynniki wpływają na rozwój mowy czynnej.

Jak zatem wspierać kontakt wzrokowy z dzieckiem? Oczywiście poprzez wspólną zabawę pełną emocji i ekspresji. Ważne, aby wasze twarze były na tej samej wysokości, najlepiej zaaranżować zabawę na dywanie lub siedząc naprzeciw dziecka.

Oto propozycje służące budowaniu kontaktu wzrokowego z dzieckiem:

- zabawy w „A kuku!", zabawy paluszkowe, np. „Idzie rak", „Sroczka kaszkę warzyła" itd.
- zabawa „Śmieszne miny!", zakryj twarz dłońmi, a gdy ją odsłonisz, zmień minę. Aby zwrócić uwagę dziecka, można na przykład pomalować nos czerwoną szminką
- trzymaj atrakcyjne dla dziecka przedmioty na wysokości twarzy. Do tej zabawy możesz wykorzystać np. bańki mydlane. Zanim wypuścisz kolejną bańkę, postaraj się nawiązać z dzieckiem kontakt wzrokowy. Aby wzmocnić i bardziej przykuć uwagę dziecka, na twarz możesz założyć kontrastowe okulary, nos clowna, pomalować usta czerwoną szminką
- zabawy z książeczkami, czytanie ze zmianą natężenia głosu i pokazywanie istotnych elementów, gdy jesteście zwróceni do siebie z dzieckiem twarzą w twarz
- zabawy z piłką, tj. turlanie jej, kulanie do siebie nawzajem
- zabawa w przytulanie, łaskotki, całowanie stópek, śpiewanie piosenek z przerywaniem, pauzowaniem zabawy po to, by dziecko naturalnie na nas samo spojrzało. Reakcja dziecka to spojrzenie na nas, wyrazi ono przez to pytanie „Co się stało?" i komunikat „Chcę jeszcze".

Należy przypominać rodzicom, że to oni mają być w centrum uwagi, więc powinni wyłączyć podczas zabawy telewizor, radio, wyciszyć telefon, aby nie rozpraszać uwagi dziecka.

dr Przemysław Krystian Faryś
XVIII Liceum Ogólnokształcące w Łodzi

Kreatywność uczniowska a 45 minut metodyki STEAM

Coraz modniejsza metodyka STEAM z założenia ma wprowadzać uczniów w świat kreatywnego myślenia oraz działania w oparciu o obiektywną techniczną wiedzę oraz umiejętności. To, co kiedyś było praktykowane głównie na akademickich kierunkach projektowych, dziś, w założeniu, ma się stać standardowym wzbogaceniem nauczanych treści w szkołach podstawowych oraz ponadpodstawowych. Wprowadzając STEAMowe działania edukacyjne w szkole, warto zastanowić się, jakie cele edukacyjne chce się osiągnąć oraz jak wpasować się w codzienną organizację lekcji.

Czy polska szkoła pobudza kreatywność?

Według badań myślenia kreatywnego PISA 2022[1] wykonanych na międzynarodowej grupie uczniów szkół średnich w wieku 15 lat - kreatywne myślenie oraz działanie powinno następować w ramach czterech zasadniczych umiejętności: wypowiedź pisemna, prezentacja graficzna, rozwiązywanie problemów społecznych, rozwiązywanie problemów naukowych.

Spośród ponad sześćdziesięciu krajów i regionów *z różnych stron świata* polscy uczniowie uplasowali się na jedenastym miejscu (średni wynik uczniów w zakresie myślenia kreatywnego w badaniu PISA 2022 - 34 punkty[2]). Najwyższą kreatywnością wykazali się natomiast uczniowie żyjący z Singapurze i Korei Południowej (odpowiednio: 41 i 38 punktów). Polscy uczniowie na tle krajów UE zajęli szóste miejsce, za: Estonią, Finlandią, Danią, Łotwą i Belgią. Te same badania wykazały, że poziom kreatywności polskich nastolatków jest wyższy o jeden punkt od średniej dla krajów OECD[3]. Najgorsze średnie wyniki plasowały się poniżej 20 punktów i dotyczyły między innymi uczniów w Indonezji, Maroku czy Uzbekistanie. Warto wskazać także, że generalnie dziewczęta przewyższają chłopców w kreatywności[4].

Uczniowska kreatywność w edukacji

Opierając się na tym samym badaniu kreatywności - stopień ogólnej kreatywności polskich uczniów (w wieku 15 lat) w zestawieniu z umiejętnościami przedmiotowymi tych uczniów - mieści się w średniej dla państw OECD. W skali od 0 do 1 najlepiej wypadają uczniowskie umiejętności matematyczne i rozumowanie w naukach przyrodniczych oraz rozumienie czytanego tekstu i ogólne rozumowanie w naukach przyrodniczych (wynik: 0,8 – 0,87). Nieco gorzej wypadają polscy uczniowie (ale wciąż lepiej niż średnia dla państw OECD – 0,66) pod względem ogólnego myślenia kreatywnego i rozumienia czytanego tekstu (wynik: 0,68)[5].

Powyższe wyniki wskazują, że bardzo duży potencjał kreatywności drzemie w nastolatkach szczególnie z zakresie przedmiotów przyrodniczych – w tym w fizyce. Wyniki są zadowalające, ale może być lepiej. Tym samym warto kontynuować wdrażanie szeroko pojmowanej metodyki STEAM.

1. Dobosz-Leszczyńska, W., Kaźmierczak, J., Weremiuk, A., (2024). Myślenie poza schematami. Wyniki badania myślenia kreatywnego PISA 2022. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
2. Tamże, tabela 3.1., s.27-28.
3. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organisation for Economic Cooperation and Development* – OECD) jest organizacją międzyrządową, której podstawowym celem jest promowanie polityki nastawionej na osiągnięcie możliwie najwyższego, trwałego wzrostu gospodarczego, zatrudnienia oraz standardu życia w państwach członkowskich, przy jednoczesnym utrzymaniu stabilizacji finansowej, przyczynianie się do „zdrowej ekspansji gospodarczej" w państwach członkowskich, źródło: https://www.gov.pl/web/nauka/oecd-organizacja-wspolpracy-gospodarczej-i-rozwoju2, [dostęp: 23.02.2025]
4. Dobosz-Leszczyńska, W., Kaźmierczak, J., Weremiuk, A., (2024). Myślenie poza schematami. Wyniki badania myślenia kreatywnego PISA 2022. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, wykres 3.2., s. 33.
5. Tamże, wykres 3.4., s. 36.

Jak wiadomo – dobrym początkiem do pracy są chęci i wiara w siebie. Z tym bywa różnie wśród dzieci i nastolatków. Czasem chęci i wiara w siebie szybko znikają, gdy okazuje się, że zadanie wymaga trochę pracy, szczególnie samodzielnej i wyrażenia własnej opinii opartej na przytoczonej argumentacji za i przeciw. Nie mniej jednak, w założeniu statystycznym, uczniowie polskich szkół średnich wykazują większy optymizm odnośnie samooceny poziomu kreatywności niż młodzież szkolna pozostałych krajów OECD i UE. 68% ankietyzowanych polskich uczniów twierdzi, że jest kreatywna. To o cztery punkty procentowe więcej niż średnia unijna[6].

Celowość stosowania metodyki nauczania STEAM jako interdyscyplinarnego podejścia do nauczaniu poszczególnych przedmiotów potwierdzać może przekonanie uczniów, że kreatywne myślenie i działanie może dotyczyć niemal każdego tematu, nie ograniczając się wyłącznie do treści artystycznych. Tak twierdzi aż 87% przebadanej polskiej młodzieży[7]. Tak wysoka samoświadomość uczniowska bardzo cieszy. Czy w takiej sytuacji warto w szkole podstawowej, a tym bardziej średniej, pracować u podstaw pogłębiania kreatywności uczniów? Może zamiast nauki podstaw kreatywnego i interdyscyplinarnego myślenia oraz działania, poświęcić czas na naukę szerszych, bardziej rozbudowanych obszarów kreatywnego działania? Odpowiedź brzmi - i tak, i nie.

Tak jest, ponieważ aż co drugi uczeń uważa, że kreatywność jest czymś, czego nie można za bardzo zmienić[8]. Jakże często uczniowie dają temu wyraz, szczególnie gdy muszą zmierzyć się samemu lub w grupie z zadaniami, które wymagają podwyższonego zaangażowania. Dokonanie analizy, opracowanie sprawozdania i wyrażenia własnego stanowiska z uzasadnieniem – to czasem za dużo dla ucznia. Stojąc wówczas w obliczu takiego wyzwania padają usprawiedliwienia w formie autokrytyki: to jest dla mnie za trudne, ja tego nie dam rady zrobić, jestem za głupi, jestem bardziej humanistą niż technikiem itp. Taka narracja wpisuje się w kolejny wynik badań wskazujący, że 40% uczniów nie lubi wymyślać nowych rozwiązań zadań[9]. To spora grupa, którą trzeba zaktywizować między innymi w ramach działań STEAMowych.

Należy w tym miejscu wyraźnie wyjaśnić uczniom, że kluczem do rozwoju jest aktywna postawa. Kreatywne myślenie i działanie nie jest oparte wyłącznie na wiedzy, lecz także na umiej*ętnościach radzenia sobie z rozwiązywaniem* problemów. Ważny jest styl w jakim pokona się drogę, a nie tylko dotarcie do mety. Kreatywne działanie to aktywne poszukiwanie wiedzy, dostrzeganie rozwiązań, logiczne planowanie pracy. Metodyka STEAM posiada tym samym wielkie zadanie kształtowania aktywnego uczestnictwa *młodego człowieka w procesie samorozwoju i samorealizacji. Radzenie sobie z mniejszymi i większymi problemami oraz aktywne podejście do otaczających, interdyscyplinarnych wyzwań, stanowią* podstawową wartość edukacji.

Dla nauczyciela, szczególnie przedmiotów przyrodniczych, chcącego wprowadzić interdyscyplinarne podejście STEAM szczególnie ważna powinna być informacja, że zarówno polscy uczniowie, jak i uczniowie z wielu innych krajów - w przeważającej większości (ok. 75%) lubi wiedzieć jak coś działa[10]. Ta naturalna ludzka ciekowość niech będzie zaspokojona w każdej możliwej chwili spędzonej w szkole, przy wielu omawianym zagadnieniach.

STEAM a kompetencje kluczowe edukacji w UE

Według zaleceń Parlamentu Europejskiego i Rady z 2006 roku[11] dotyczących kompetencji kluczowych uczenia się przez całe życie wskazano, że:

(…) Kompetencje kluczowe uważane są za jednakowo ważne, ponieważ każda z nich może przyczynić się do udanego życia w społeczeństwie wiedzy. Zakresy wielu spośród tych kompetencji częściowo się pokrywają i są powiązane, aspekty niezbędne w jednej dziedzinie wspierają kompetencje w innej. Dobre opanowanie podstawowych umiejętności językowych, czytania, pisania, liczenia i umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK) jest niezbędną podstawą uczenia się; umiejętność uczenia się sprzyja wszelkim innym działaniom kształceniowym. Niektóre zagadnienia mają zastosowanie we wszystkich elementach ram odniesienia: krytyczne myślenie, kreatywność, inicjatywność, rozwiązywanie problemów, ocena ryzyka, podejmowanie decyzji i konstruktywne kierowanie emocjami są istotne we wszystkich ośmiu kompetencjach kluczowych (…).

Ten zapis mógłby być dobrą definicją metodyki STEAM, gdzie wielodziedzinowa edukacja ma aktywizować uczniów do krytycznego myślenia, podejmowania decyzji, poszukiwania rozwiązań, konstruktywnego myślenia i aktywnego podejścia do życia. Kluczowe kompetencje powinny uzbroić ucznia w zasób wiedzy, umiejętności i postaw społecznych, które mają stanowić klucz do dalszego rozwoju w dorosłym życiu.

6. Tamże, wykres 4.1, s. 47.
7. Tamże, wykres 4.3, s. 48.
8. Tamże, wykres 4.4, s. 49.
9. Tamże, wykres 4.8, s. 55.
10. Tamże, wykres 4.10, s. 57.
11. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006H0962, [dostęp: 23.02.2025]

STEAM – TO MOŻE BYĆ PROSTE

Przytoczone w powyższych badaniach cztery filary kształtowania umiejętności kreatywnego wykorzystywania wiedzy i umiejętności, tj. wypowiedź pisemna, prezentacja graficzna, rozwiązywanie problemów społecznych, rozwiązywanie problemów naukowych, stanowią jednoczenie fundamenty powszechnej edukacji. Jednakże tym co określa poziom kreatywności człowieka, jest jakość z jaką korzysta on z tych filarów wiedzy i umiejętności. Obok nauki należy jednocześnie uczyć się korzystania z wiedzy i wprowadzania jej do praktycznego użycia. To generalnie należy do kluczowych zadań metodyki STEAM. Chodzi o łączenie wielu dziedzin w celu osiągnięcia wyraźnych połączeń pomiędzy analitycznym – technicznych myśleniem i działaniem a humanistyczno-artystycznym postrzeganiem świata. Nie ma odgórnie narzuconej definicji STEAM, nie ma ostrych granic czy wytycznych.

Metodyka STEAM, w zależności od sytuacji oraz możliwości organizacyjnych, może zostać wprowadzona w ujęciu teoretycznym, teoretyczno-warsztatowym, jak i w formie samych warsztatów lub projektów. Obecnie coraz szerszy nacisk kładzie się na otwieranie wszystkich tych form aktywności dydaktycznej na każdym etapie edukacji – od przedszkolaków po młodzież licealną oraz studentów.

Każdą z tych metod można dostosować zarówno do wieku uczniów, ich możliwości intelektualnych oraz kwestii organizacji lekcji. Wiele zależy od nastawienia nauczyciela. Wielodziedzinowe działania, które stanowią DNA STEAMu, nie muszą zawsze oznaczać konieczności dokształcania się nauczyciela z innych dziedzin tylko po to, aby rozbudować swój przedmiot nauczania o zagadnienia multidziedzinowe. Przykładowo wystarczy przeorganizowanie lekcji w dyskusję z uczniami na różne aspekty życia i postrzegania świata. Ułożenie pytań w stylu:

- Co to jest czas?
- Jakie są dowody na upływający czas?
- Dlaczego czujemy ciepło i zimno?, skąd pochodzi światło?
- Dlaczego jedne rzeczy się nam podobają a inne nie?
- Czy rozwój technologii wydłuża nam życie?
- Dlaczego nie widzimy cząsteczek?
- Dlaczego jedne zabrudzenia łatwo a inne trudno zmyć?
- Co tworzy powierzchnię?
- Dlaczego jaskiniowcy mieszkali w jaskiniach a nie w wybudowanych domach?
- Dlaczego światło nas razi?

Podobnych pytań można układać w nieskończoność w zależności od przedmiotu, tematu lekcji oraz grupy wiekowej uczniów. Czy powyższe pytania byłyby zbyt trudne w nauczaniu początkowym? Wszystko zależy od tego, jak wkomponujemy je w lekcję oraz czy oczekujemy ciekawej, odkrywczej dyskusji, czy egzaminu ustnego, w którym istnieją tylko dobre i złe odpowiedzi. Tym samym zarówno uczniowie, jak i nauczyciel budują przestrzeń wypowiedzi, które pobudzają do myślenia, refleksji, twórczego oraz analitycznego analizowania. Nauczyciel, jako moderator może budować, nazwijmy to, STEAMową przestrzeń wymiany poglądów uczniowskich na wielodziedzinowe problematyki.

Jako nauczyciel fizyki (w przeszłości także techniki) oraz nauczyciel akademicki z zakresu inżynierii materiałów kilkukrotnie spotkałem się sytuacjami, gdzie moja filozoficzno-techniczna wypowiedź, a raczej pytania wyrażone w kontekście omawianego tematu lekcji pozostały w głowach części moich uczniów na tyle mocno, że w domu zastanawiali się oni nad naturą różnych zjawisk lub możliwościami człowieka nad zgłębianiem natury świata. Część z nich w różnych sytuacjach wyrażała refleksje naukowe, zastanawiając się nad pewnymi zagadnieniami, które wywołała sytuacja, w której się znaleźli. Wiem to z relacji pozytywnie zaintrygowanych rodziców, którzy byli świadkami rozważań naukowych młodzieży. Samo wywoływanie w uczniach nawyku refleksji i przemyśleń towarzyszących codziennemu życiu otwiera umysł do działania i postrzegania złożoności świata nie tylko w swej budowie, ale także mechanizmie działania. Tym samym pogłębiamy świadomość wielodziedzinowego myślenia.

STEAM W WERSJI KILKUMINUTOWYCH MERYTORYCZNYCH WTRĄCEŃ

Treści nauczania związane ze STEAM można wprowadzić w wielu przedmiotach. Szczególnie predestynowane są: fizyka, chemia, matematyka oraz technika, plastyka, geografia, a nawet historia czy filozofia. Nauka, technologia, inżynieria, sztuka, i matematyka to główne pola działania STEAMu. Od nauczyciela zależy, czy, kiedy i w jakiej formie postanowi wzbogacić wiedzę i umiejętności uczniów o STEAM.

Można działać dwutorowo – na lekcji i poza nią. Przykładowo w szkole podstawowej idealną przestrzenią mogą się okazać lekcje plastyki i techniki. Ćwiczenie z barwami oraz światłem i cieniem można w sposób interdyscyplinarny połączyć z podstawami fizyki światła i cienia. W podręcznikach do fizyki dla klas siódmych i ósmych, w działach fale elektromagnetyczne oraz optyka nauczyciel znajdzie wiele ciekawych informacji m.in. o tym, że poszczególne barwy istnieją dzięki zjawisku odbicia i pochłaniania promieni świetlnych o określonej długości oraz, że brak światła – to brak barw. Zjawisko tęczy, jako przykład tego, że istnieje nieskończenie wiele

odcieni barw, także idealnie wzbogaci lekcje plastyki, dając jednoczenie uczniom wiedzę z zakresu fizyki. Omawiając poszczególne epoki w malarstwie, wciąż można kontynuować narrację w połączeniu o podstawy fizyki oraz matematyki (omawianie perspektywy i proporcji). Czy nauczyciele plastyki, chcąc działać STEAMowo, muszą perfekcyjnie poruszać się w zagadnieniach technicznych? Absolutnie nie. Wystarczy proste wyjaśnienie, że takie zjawiska występują w przyrodzie i to one stoją za tym, jak interpretujemy otaczający nas świat. Tylko tyle i aż tyle. Dzięki takim, pozornie drobnym, interdyscyplinarnym działaniom na lekcji nie tylko poszerzamy wiedzę uczniów, ale także wskazujemy im, że to, co człowiek tworzy, na co patrzy, przy czym pracuje, jest wynikiem wielu czynników – zarówno plastycznych, jak i technicznych, a poszczególne dziedziny się przenikają.

Powyższe przykłady wskazują, że pojedyncze wtrącenia z innej dziedziny korelujące z głównym tematem lekcji nie obciążają organizacyjnie 45-minutowej lekcji oraz nie wymagają dodatkowego warsztatu w postaci wyszukanych pomocy dydaktycznych. Wystarczy otwarty umysł nauczyciela oraz umiejętność prowadzenia ciekawej narracji podczas lekcji.

STEAM w wersji 45-minutowej

Nauczyciel mający całą lekcję na STEAM może wybrać wszystkie wspomniane metody dydaktyczne. Krótki projekt na zadany temat może przynieść wiele ciekawych rozwiązań i pobudzić do kreatywnego myślenia w oparciu o różne dziedziny wiedzy. Połączenie tego z burzą mózgów świetnie wpisywać się będzie w nowoczesną edukację.

Jedna lekcja to także dobry czas do przeprowadzenia warsztatów. Prace praktyczne połączone z koniecznością logicznego myślenia i zdolności manualnych mogą się dobrze sprawdzić w formie grupowych konkurencji. Dobrze obmyślając temat warsztatu, można uzyskać ciekawe rezultaty STEAMowe przy minimalnych środkach organizacyjnych i materiałowych. Nic tak nie pobudza do „zdrowego i kreatywnego kombinowania opartego na racjonalnej wiedzy", jak działanie pod presją czasu i w celu zdobycia nagrody (tj. dobrej oceny). Przykładem niech będzie konkurencja na zbudowanie jak najwyższej, samodzielnie stojącej wieży. Pozornie proste zadanie staje się trudne, jeśli ma się dwa zasadnicze ograniczenia: tylko trzy kartki papieru A4 i brak możliwości sklejania.

Już po kilku minutach widać, jak poszczególne grupy radzą sobie z multidziedzinowym podejściem do problemu. To bardzo emocjonalna i pobudzająca do myślenia konkurencja, która pod koniec lekcji, kiedy już wiadomo, które wieże są najwyższe, nauczyciel może podsumować, wskazując uczniom, co w poszczególnych pomysłach było dobrym, a co złym rozwiązaniem konstrukcyjnym. Przykład ten wskazuje, że liczy się przede wszystkim ciekawy pomysł dydaktyczny, a nie tylko rozbudowany i głęboko przemyślany warsztat pracy.

Posiadając STEAMowe wyposażenie pracowni, można dalej rozwijać multidyscylinowe podejście do edukacji. Część pomocy dydaktycznych można zakupić na polskim rynku. Nie wszystkie z nich są bezpośrednio zaadresowane do STEAMu. Warto poszukać i zastanowić się, które z dostępnych ofert edukacyjnych da się wykorzystać. Pracownia może obejmować określone przykłady kreatywnego myślenia i działania lub stanowić szerszy tematycznie zbiór pomocy dydaktycznych.

Zajęcia poza szkołą

Wyjście ze szkoły w celu odwiedzenia zakładu pracy, pracowni projektowej, muzeum lub tematyczny spacer połączony z analizą wybranych aspektów funkcjonowania miasta może okazać się świetnym pomysłem na STEAMowe ćwiczenia. Miasto daje wielkie możliwości. Zwyczajne przejście się z uczniami po wybranych punktach miasta, połączone z ciekawie przeprowadzoną przez nauczyciela dyskusją nad problematyką codziennego funkcjonowania miasta, może przynieść dobre wyniki. Przykładowo można na spacerze STEAMowym zastanowić się wspólnie z uczniami, jak upłynnić ruch uliczny w centrum miasta, nie burząc budynków w celu poszerzenia ulic. Jest to problematyka multidziedzinowa, skupiająca w sobie zarówno wyzwania społeczne, jak i techniczne oraz estetyczne. Tego typu zadanie miejskie można przekształcić w grupowy projekt, w którym uczniowie będą szukać optymalnych rozwiązań tego problemu. Przedstawią własne rozwiązania, uzasadnią je i udokumentują stosownymi rysunkami, schematami, zdjęciami.

STEAM może dać „oddech"

Mając z tyłu głowy dane statystyczne wskazujące, że w opinii 64% polskich uczniów nauczyciele cenią kreatywność uczniów, a w ocenie 47% uczniów polski nauczyciel zachęca swoich uczniów do wymyślania oryginalnych odpowiedzi[12], warto próbować działać STEAMowo. Polski nauczyciel ma do zrealizowania podstawę programową. To bardzo ważne. Jednakże można zarówno prostymi, przytoczonymi wcześniej środkami, jak i bardziej rozbudowanymi metodami, wprowadzić kreatywne zadania korelujące z podstawą programową każdego przedmiotu. Wiadomo – jedni uczniowie są bardziej otwarci, a inni mniej na aktywną współpracę. Dlatego warto korzystać z szerokiego

12. Dobosz-Leszczyńska, W., Kaźmierczak, J., Weremiuk, A., (2024). Myślenie poza schematami. Wyniki badania myślenia kreatywnego PISA 2022. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, wykres 4.18., s. 63.

wachlarza możliwości – od prostych po bardziej złożone. Nawet jeśli tylko przez kilka minut lekcji zaistnieje ciekawa dyskusja lub coś wspólnie powstanie – to może przynieść „oddech" zarówno uczniom, jak i nauczycielowi. Jest wówczas szansa, że zostanie to na dłużej w uczniowskich głowach i może pobudzi do dalszych, bardziej ambitnych wyzwań.

Nota o autorze

Przemysław Krystian Faryś – absolwent Politechniki Łódzkiej, doktor nauk technicznych, specjalista materiałoznawstwa i wzornictwa. Nauczyciel techniki oraz fizyki w szkole podstawowej i gimnazjum. Obecnie nauczyciel fizyki w jednym z łódzkich liceów. Autor publikacji poświęconych między innymi historii techniki.

Joanna Czerwińska
Przedszkole nr 11 w Bydgoszczy

Pedagogika freblowska w edukacji przedszkolnej

Pedagogika freblowska w przedszkolu opiera się na ideach Friedricha Froebla, który był pionierem w edukacji przedszkolnej. Jego podeście skupia się na rozwijaniu kreatywności, samodzielności i naturalnej ciekawości dziecka poprzez zabawę i doświadczenia.

Aktywność dziecka stanowi centrum całego podejścia. Friedrich Froebel uważał, że dzieci rozwijają sie najlepiej, gdy mogą działać samodzielnie, eksplorować świat i uczyć się przez doświadczenie.

Kluczowymi aspektami aktywności dziecka w pedagogice freblowskiej są:

1. **Zabawa jako naturalna forma nauki.** Zabawa to dla dziecka „praca". Dzieci bawią się w taki sposób, który pozwala im odkrywać świat, rozwijać wyobraźnię i zdobywać nowe umiejętności.
2. **Praca z darami Froebla.** To specjalne zestawy materiałów edukacyjnych, nazywane „darami" (np. drewniane klocki, kule, cylindry, patyczki, mozaika geometryczna, sznurki). Dzięki nim dzieci rozwijają zdolności manualne, wyobraźnię i logiczne myślenie.
3. **Praca w kącikach zabawowo-zadaniowych.** Wspólne działanie, takie jak praca w kącikach zabawowo-zadaniowych, uczy dzieci współpracy, komunikacji i dzielenia się, co sprzyja rozwijaniu kompetencji społecznych.
4. **Twórczość i kreatywność.** Dzieci mają swobodę w tworzeniu - rysują, malują lepią z gliny, konstruują budowle z darów. To rozwija ich wyobraźnię i zdolności manualne.
5. **Ruch i działanie.** Aktywność fizyczna jest bardzo ważna. Dzieci biegają, skaczą, tańczą. Froebel wierzył, że ruch wspiera rozwój ciała i umysłu.
6. **Eksploracja i odkrywanie.** Dzieci uczą się przez doświadczenia. Mogą badać przyrodę, dotykać różnych materiałów, eksperymentować z kształtami kolorami.
7. **Obcowanie z naturą**. Froebel uważał iż kontakt z przyrodą jest kluczowy dla rozwoju. Przestrzeń do nauki według F. Froebla to nie tylko sala przedszkolna, ale również ogród i dalsza okolica.
8. **Indywidualne podejście.** Nauczyciel pełni rolę przewodnika, który wspiera rozwój każdego dziecka zgodnie z jego zainteresowaniami i możliwościami. Kluczowe jest budowanie relacji na zaufaniu i zrozumieniu.

Główne założenia pedagogiki freblowskiej są stosowane w Przedszkolu nr 11 w Bydgoszczy. Jak to wygląda w praktyce?

Jedną z form prowadzenia zajęć są tzw. teatrzyki freblowskie, zwane również stolikowymi. Scenę teatrzyku tworzy stolik, a dekoracje wykonuje się z darów Froebla oraz materiałów dostępnych w przedszkolu. Dzieci w teatrzyku biorą aktywny udział zarówno jako widzowie, jak i aktorzy. W kontekście pedagogicznym teatrzyki mogą wykorzystywane są do nauki wartości moralnych oraz umiejętności interpersonalnych. Przedszkolaki zapoznały się poprzez teatrzyk m.in. z prawdziwą historią świętego Mikołaja, wysłuchały wiersza „Paweł i Gaweł" J. Tuwima, obejrzały historię o trzech pingwinkach.

Bardzo lubianą formą aktywności jest praca w kącikach zabawowo-zadaniowych. Dzieci dzieli się na cztery grupy. Każda grupa w danym dniu pracuje w jednym kąciku. W kolejnych dniach następuje

zmiana kącików, ale nie grup. Kąciki dzielą się na: gospodarczy, twórczy, badawczy i darów. Tematyka w kącikach jest zgodna z tematyką poruszaną na zajęciach. Gdy np. rozmawiano o Polsce, praca w kącikach przedstawiała się następująco: kącik gospodarczy przygotowywał biało-czerwone gofry (z bitą śmietaną i dżemem). Kącik darów wykonywał flagę Polski z wykorzystaniem darów 7, 8 i 9. Kącik twórczy perforował szpilką kontur Polski a kącik badawczy przeprowadzał piłeczkę po wyznaczonym torze przy pomocy słomki i wydmuchiwanego przez nią powietrza. Dzieci z dużym zaangażowaniem pracują w swoich kącikach, ale również z zainteresowaniem przyglądają się pracy innych.

Dary bardzo często są też wykorzystywane na zajęciach matematycznych. Używamy ich m.in. do przeliczenia, segregowania, grupowania, porównywania, mierzenia, ważenia czy też nazywania figur geometrycznych.

Dodatkowo chętnie korzystamy z naszego ogrodu przedszkolnego oraz pracujemy w szklarni i ogródku warzywno-ziołowym. Dzieci same sieją wybrane przez siebie warzywa i zioła, obserwują wzrost roślin, podlewają je, a na koniec zbierają plony.

Dary wykorzystywane są również w trakcie zabawy niekierowanej. Pomysłowość, kreatywność i zdolności konstrukcyjne dzieci potrafią bardzo zaskoczyć.

W trakcie pracy indywidualnej i nie tylko często wykorzystujemy freblowskie przeplatanki. Dzięki nim dzieci uczą się podstawowych umiejętności motorycznych, ale także rozwijają wyobraźnię i zdolności przestrzenne.

Dzięki pedagogice Froebla dzieci mogą rozwijać się w sposób holistyczny, uwzględniający ich społeczne, emocjonalne, intelektualne i fizyczne potrzeby.

Bożena Lewandowska, Karolina Trybuszewska
Przedszkole nr 12 „Sówka” w Bydgoszczy

Małemu sercu bliska ochrona środowiska

TO SIĘ NIE DZIEJE! Tak pomyślałyśmy, widząc naszą placówkę na liście zwycięzców! Kolejny nasz projekt został pozytywnie oceniony przez europejską komisję. Byłyśmy szczęśliwe i BARDZO DUMNE. Brawo MY!!!

Tak! TO MY!! Trzy „dojrzałe” nauczycielki z Przedszkola Publicznego nr 12 „Sówka” w Bydgoszczy: Bożena, Wiesia i Karolina. Zwykłyśmy mówić: „Takich trzech, jak my dwie, to nie ma jednej”. Świetnie się ze sobą czujemy, doskonale uzupełniamy, a co najważniejsze po prostu się przyjaźnimy! Udział w programie Erasmus+ zawsze był, jest i będzie dla nas wielką przygodą! Co więcej - uzupełnieniem naszego życia zawodowego i osobistego. Niczego bardziej nie pragniemy. Spełniać się w pracy zawodowej i realizować swoje marzenia!

Każdego dnia zaglądałyśmy na stronę FERS i sprawdzałyśmy, czy znajdujemy się na liście projektów pozytywnie zaopiniowanych? I jesteśmy! Nasz projekt zyskał uznanie komisji i tym samym fundusze na jego realizację. Duma nas rozpierała. Od razu przystąpiłyśmy do działania. W „Sówkowym” przedszkolu w 2020 roku zamieszkali bohaterowie naszego projektu: Miś Paddington i Niedźwiedź Wojtek. Dzieci były zachwycone, a my szczęśliwe, że nasz projekt spotkał się z uznaniem rodziców, koleżanek i dyrekcji. W trakcie trwania zadań projektowych,

w roku 2022, wyjechałyśmy na mobilność zagraniczną do Edynburga i Cambrige, by tam uczyć się języka angielskiego i podnosić swoje kwalifikacje. To była niesamowita przygoda. Nie tylko zdobywałyśmy nowe kompetencje językowe, ale również zawarłyśmy znajomości z ludźmi z całego świata. Podczas pobytu poznałyśmy kulturę, zwyczaje i obyczaje, kuchnię, zabytki zarówno szkockie, jak i angielskie. Przeżyłyśmy niesamowitą przygodę. Powróciłyśmy do Polski z cudownymi wspomnieniami, zmotywowane do dalszego działania.

Minęło kilka miesięcy i znowu usiadłyśmy do pisania europejskiego projektu. Tym razem skupiłyśmy swoją uwagę na zagadnieniach ekologicznych. Napisałyśmy projekt „Małemu sercu bliska ochrona środowiska - kształtowanie świadomości ekologicznej u dzieci w wieku przedszkolnym". Nie dowierzałyśmy, że po raz drugi znalazłyśmy się wśród laureatów. Nasz projekt uzyskał dofinansowanie na realizację z fundacji Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego. W 2023 przystąpiłyśmy do działania w zakresie ochrony środowiska tak, by już od małego uczyć przedszkolaki, jak żyć w symbiozie z naszą planetą. W trakcie realizacji projektu miały miejsce takie aktywności, jak: ekologiczny pokaz mody, wystawa rzeźb z recyklingu, założenie przedszkolnego ogródka z uprawą warzyw i ziół. Zorganizowałyśmy Międzyprzedszkolny Przegląd Teatrzyków Ekologicznych, współpracowałyśmy z innymi placówkami, dzieląc się sadzonkami roślin i kwiatów. Przedszkolaki nauczyły się, jak oszczędzać wodę, zbierając deszczówkę, jak przyrządzać zdrowe sałatki z wychodowanych warzyw, jak segregować śmieci.

Podczas realizacji projektu, spełniłyśmy swoje kolejne marzenie. Wyjechałyśmy na Teneryfę, by tam wziąć udział w kursie „Green Future" oraz „How to save our planet". Miałyśmy możliwość doszkolenia się w zakresie ekologii w przepięknych okolicznościach kanaryjskiej przyrody. Uczestniczyłyśmy w dwutygodniowej mobilności, by poznać tajniki ekologii oraz nowe metody i techniki pracy z dziećmi. Dzięki kursom na Wyspach Kanaryjskich nie tylko wzbogaciłyśmy wiedzę, ale również zdobyłyśmy doświadczenie w tym zakresie. Podobnie, jak podczas pobytu na Wyspach Brytyjskich, poznałyśmy fajnych ludzi, zawarłyśmy przyjaźnie, poznałyśmy kulturę, zwyczaje i rozsmakowałyśmy się przepysznej hiszpańskiej kuchni. Patatas arugadas (pieczone ziemniaki) ujęły nas swoją prostotą, a kawa barraquito rozpieściła nasze podniebienia. Zarówno w pierwszej, jak i drugiej moblinności, organizatorzy zadbali o to, byśmy czuły się bezpieczne i zaopiekowanie. „Nie taki diabeł straszny, jakim go malują". Niejednokrotnie bowiem słyszałyśmy od koleżanek, że nie pojadą na mobilność, bo się boją, czy dadzą radę. Nic bardziej mylnego. Ludzie są otwarci, życzliwi, chętni do pomocy. To była świetna decyzja!

Udział w projekcie mobilności szkolnej w ramach programu Erasmus+ to przygoda, która otwiera nowe horyzonty, inspiruje do działań i sprawia, że jesteśmy bardziej świadome globalnego wymiaru edukacji. Polecamy to doświadczenie każdemu, kto ma takie zainteresowania i chce podjąć podobną działalność. Dlatego trzymajcie za nas kciuki, bo znowu zaszalałyśmy! Zarwałyśmy kilka nocy i napisałyśmy kolejny już projekt w ramach Erasmus+. Tym razem długoterminowy. Jeśli wszystko będzie przebiegała po naszej myśli, to i 2025 roku znajdziemy się na liście wygranych, ale cicho sza… żeby nie zapeszyć. Kibicujcie nam mocno!

Anna Ligman
Zespół Szkół Agro-Ekonomicznych im. Bronisława Zamojdzina w Karolewie

Finał V Turnieju Baśniowego

„Bór ciemny, gęsty, pełen żywicznej wilgoci/ Rozrzucony na wielkim, bezkresnym obszarze/ Zaraz księżyc się w pełni spoza chmur ukaże/ I iglaste wierzchołki drzew lekko ozłoci…" - tymi słowami pełnymi tajemniczości i magii rozpoczął się finał V Turnieju Baśniowego w Zespole Szkół Agro-Ekonomicznych im. Bronisława Zamojdzina w Karolewie. Motywem tegorocznego konkursu był LAS…

Uroczystość rozpoczęła się od występów: wokalnego oraz poetyckiego uczniów z Karolewa, po których dyrektor Stanisław Buś przywitał wszystkich gości. W piątej edycji turnieju wzięło udział aż 175 uczestników z 14 szkół podstawowych z województwa kujawsko-pomorskiego. Konkurs ma rangę wojewódzkiego, otrzymał Honorowy Patronat Starosty Bydgoskiego Piotra Kozłowskiego oraz Honorowy Patronat Kujawsko-Pomorskiego Kuratora Oświaty Grażyny Dziedzic. Dodatkowo patronatem medialnym objęło go Radio PiK. Spotkanie baśniowe poprowadzili uczniowie klasy IV technikum z pomocą klas: II technikum i II branżowej.

Uczniowie klas IV-VIII mogli wziąć udział w jednej lub dwóch kategoriach konkursowych: teście wiedzy o baśniach oraz pisaniu własnego tekstu. To drugie wybrało aż 115 uczestników! Prace sprawdzone zostały przez doradczynie metodyczne z Kujawsko-Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy Ewę Kujawę i Elżbietę Zmarzlak, pod kierunkiem Iwony Rostankowskiej, kierownika Pracowni Humanistycznej. Ponadto KPCEN w Bydgoszczy objęło konkurs patronatem merytorycznym. W pierwszej kategorii wzięło udział 96 uczniów, którzy przed rozpoczęciem uroczystości zmierzyli się z testem wiedzy. Nad jego przebiegiem czuwały nauczycielki Małgorzata Kaźmierczak i Beata Śniadowska z pomocą młodzieży z Karolewa.

Nagrody ufundowane zostały przez Starostę Bydgoskiego Piotra Kozłowskiego, którego podczas uroczystości reprezentował Radny Powiatu Bydgoskiego Tadeusz Zamłyński. Drugi sponsor to Gminna Biblioteka Publiczna z Dobrcza, a swoją obecnością zaszczyciła nas pani dyrektor Agnieszka Lewandowska, oraz Stowarzyszenie „Absolwentów i Sympatyków Szkoły w Karolewie", które reprezentował Janusz Wolski, prezes stowarzyszenia.

Wyniki testu wiedzy o baśniach

I miejsce: Patrycja Wadych, ZSZ w Ostromecku, Marta Lustig, SP nr 2 w Koronowie
II miejsce: Zuzanna Banaś, SP w Dobrczu, Maja Siupa, ZSZ w Borównie, Oliwia Kowalska, SP nr 2 w Koronowie
III miejsce: Klaudia Szmyd, ZSZ w Dobrczu, Lena Lewandowska, ZSZ w Dobrczu
wyróżnienie: Hanna Łukasiak, SP w Pruszczu, Natalia Guz, ZSZ w Dobrczu, Zofia Jaworska, ZSZ w Borównie, Sofia Pardo, SP w Kotomierzu
Uczniowie wykazali się dobrą znajomością: „Czerwonego Kapturka", „Jasia i Małgosi", baśni Marii Konopnickiej „O krasnoludkach i sierotce Marysi", „Mysi-królik i niedźwiedź" oraz „Choinka" H.Ch. Andersena. Gratulacje!

PISANIE WŁASNEJ BAŚNI

trzy kategorie wiekowe

KATEGORIA: KLASY IV-V

I miejsce: Amelia Hutek „Trzy dzbanuszki", SP nr 5 w Żninie
II miejsce: Lidia Kamińska „Leśni przyjaciele", SP w Serocku, Julia Jaszkowska „Zaczarowany owoc", SP w Pruszczu, Emilia Siupa „Przygody misia Śnieżka", ZSZ w Borównie
III miejsce: Kaja Drążyk „O pisarzu i wiedźmie", ZSZ w Ostromecku, Gabriela Skiba „Sen lasu", ZSZ nr 8 w Bydgoszczy
Wyróżnienie: Jakub Kwiatkowski „Magiczna przeszłość", SP w Serocku

KATEGORIA: KLASA VI

I miejsce: Zofia Prądzyńska „Poszukiwanie pierwszych przygód", SP nr 1 w Tuchola, Anna Murat „Leśni tancerze", ZSZ nr 8 w Bydgoszczy, Maja Mrówczyńska „Las obłąkanych serc", SP nr 5 w Żninie
II miejsce: Amelia Modlisz „Magiczny las", SP w Kotomierzu, Agata Ręba „Szmaragdowy Bór i Strażnicy Przeznaczenia", SP w Sitowcu, Agata Bednarek „Magiczni strażnicy lasu", SP w Łowinku, Filip Ciążyński „Baśń o magicznym krzewie", SP w Sicienku
III miejsce: Maria Rydzyńska „Baśń o Violetcie oraz magicznym lesie", SP w Sicienku, Eliza Róg „Magiczny las", SP w Kotomierzu, Olaf Grabiszewski „Hieronim z Leśnogrodu", SP w Serocku, Wiktoria Gadek „Leśna pomoc", SP w Pruszczu

KATEGORIA: KLASY VII-VIII
I miejsce: Bartosz Słoniewski „Tajemnica Zaczarowanego Lasu", ZSZ w Borównie, Julia Grzybowska „Legenda o srebrzystym orężu", ZSZ nr 8 w Bydgoszcz, Sandra Kamień „Dusza lasu", ZSZ nr 8 w Bydgoszczy
II miejsce: Martyna Skorupa „Sercowy las", SP w Pruszczu, Karol Kula „W szmaragdowym lesie", SP w Serocku, Wiktor Urowski „Ocalenie słowiańskiego gaju", SP nr 1 w Tucholi
III miejsce: Katarzyna Siniło „O poszukiwaniu paproci i co z tego wynikło…", SP nr 1 w Tucholi, Emilia Grochowska „Las ciepłych tajemnic", SP w Serocku, Kacper Przewięźlikowski „Zaczarowana jabłoń", ZSZ nr 8 w Bydgoszczy, Martyna Mamel „Magiczne spotkanie", SP nr 2 w Koronowie
Wyróżnienie: Zofia Seweryn „KLĄTWA BESARIONA", SP w Pruszczu, Marta Stasiak „Walka o magiczną krainę", SP w Sicienku

Nagrodę specjalną ufundowaną przez Stowarzyszenie Absolwentów i Sympatyków Szkoły w Karolewie otrzymała Maja Siupa „Dziedziczka Dzikiego Lasu" z ZSZ w Borównie.

Las to jeden z najczęściej przywoływanych motywów baśniowych we wszystkich gatunkach opowieści. Jest on przestrzenią ogromną, w której łatwo się zgubić. Błądzenie w nim bardzo często oznacza błądzenie w zaświatach. Motyw ten spotkał się z wielkim zainteresowaniem tegorocznych młodych pisarek i pisarzy! Podczas uroczystości wylosowano temat przewodni na rok 2026, a będzie nim: KSIĘGA!

Iwona Gurtowska, Małgorzata Kalinowska
Muzeum Oświaty w Bydgoszczy
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy

Irena Sendler – bohaterka, która ocaliła setki dzieci

Warsztaty w muzeum oświaty w Bydgoszczy

Muzeum Oświaty w Bydgoszczy po raz kolejny otworzyło swoje drzwi dla uczniów, młodzieży oraz dorosłych, organizując niezwykle poruszające warsztaty poświęcone jednej z najważniejszych postaci XX wieku – Irenie Sendler. Bohaterka ta, podczas II wojny światowej, uratowała setki żydowskich dzieci z warszawskiego getta, narażając przy tym własne życie. Warsztaty w bydgoskim muzeum mają na celu przybliżenie jej niezwykłej historii oraz ukazanie znaczenia odwagi i poświęcenia w trudnych czasach.

Kim była Irena Sendler?

Irena Krzyżanowska urodziła się 15 lutego 1910 roku w Warszawie. Dzieciństwo spędziła w Otwocku, gdzie jej ojciec, Stanisław Krzyżanowski, prowadził praktykę lekarską. Był on jednym z niewielu lekarzy, którzy bezinteresownie leczyli biednych, w tym żydowskich mieszkańców miasteczka. W tym czasie przekazuje swojej córce ideały, którymi kierował się przez całe życie *obojętna jest sprawa religii, narodu, przynależności do jakiejś rasy – ważny jest człowiek!*

Po jego przedwczesnej śmierci 10 lutego 1917 roku na tyfus Irena z matką Janiną przeprowadziły się do Warszawy, gdzie pomocy udzielił im dziadek Franciszek Grzybowski.

Podczas studiów na Uniwersytecie Warszawskim angażowała się w pracę społeczną oraz sprzeciwiała się dyskryminacji Żydów, co doprowadziło do jej przejściowych problemów z uczelnią. Po zdobyciu wykształcenia z zakresu pracy socjalnej zatrudniła się w Ośrodku Pomocy Społecznej w Warszawie, gdzie pomagała najbiedniejszym rodzinom.

Po wybuchu II wojny światowej i utworzeniu przez Niemców getta warszawskiego Sendlerowa stała się kluczową postacią w tajnej akcji ratowania osób wyznania starotestamentowego. Wykorzystując swoje stanowisko w miejskim wydziale opieki, zdobywała fałszywe dokumenty przy pomocy których przemycała dzieci i dorosłych na stronę aryjską. Umieszczała ich w polskich rodzinach, sierocińcach oraz klasztorach. Uratowani mieli zmienianą tożsamości, jednak prawdziwe nazwiska ocalonych skrupulatnie zapisywała na cienkich paskach papieru, które ukrywała

w słojach zakopanych w ogrodzie.

W październiku 1943 roku została aresztowana przez Gestapo i poddana brutalnym przesłuchaniom w więzieniu na Pawiaku. Mimo tortur nie zdradziła nikogo ze współpracowników. Skazana na śmierć, uniknęła egzekucji dzięki łapówce wręczonej niemieckiemu strażnikowi przez podziemne struktury „Żegoty". Po odzyskaniu wolności kontynuowała działalność w konspiracji do zakończenia okupacji.

Po wojnie pracowała jako pedagog i działaczka społeczna, lecz przez wiele lat jej heroiczne czyny pozostawały nieznane szerokiej opinii publicznej. W 1965 roku została uhonorowana przez izraelski instytut Yad Vashem medalem Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata. Dopiero w latach 90. zaczęto szerzej doceniać jej dokonania, w 2007 roku została nominowana do Pokojowej Nagrody Nobla. Zmarła 12 maja 2008 roku, pozostawiając po sobie niezatarte ślady w historii Polski i świata.

Irena Sendlerowa 1942

Warsztaty dla różnych grup wiekowych

Zajęcia w Muzeum Oświaty zostały podzielone na grupy wiekowe, by dostosować treści i metody przekazu do uczestników.

Warsztaty dla uczniów szkół podstawowych

Dla najmłodszych, czyli uczniów klas 1-4 szkół podstawowych, zajęcia mają formę opowieści o Irenie Sendler, wzbogaconej animacjami, interaktywnymi zadaniami, kolorowankami. Dzieci biorą udział w warsztatach plastycznych, podczas których tworzą ilustracje przedstawiające bohaterkę oraz jej działania. Przy pomocy edukacyjnych gier i zagadek poznają pojęcia takie, jak: odwaga, solidarność i pomoc innym.

Warsztaty dla uczniów klas 5-8 szkół podstawowych i ponadpodstawowych

Starsze grupy mogą uczestniczyć w bardziej pogłębionych zajęciach, które obejmują prezentację multimedialną dotyczącą życia i działalności Ireny Sendler oraz jej współpracy z organizacją „Żegota". Młodzież pracuje z tekstami źródłowymi, analizuje dokumenty historyczne oraz prowadzi dyskusje na temat odwagi i moralnych dylematów w czasie wojny. Dodatkowo, uczniowie przygotowują krótkie scenki dramatyczne, np. „getta ławkowego", wcielając się w postacie z tamtych wydarzeń, co pomaga im lepiej zrozumieć realia Polski z tego okresu.

Warsztaty dla dorosłych i nauczycieli

Muzeum Oświaty nie zapomniało również o dorosłych i nauczycielach, dla których przygotowano specjalne zajęcia i panele dyskusyjne. Uczestnicy mogli zapoznać się z metodami edukacyjnymi stosowanymi w nauczaniu o Holokauście oraz przeanalizować sposoby wprowadzania tematu Ireny Sendler do programów szkolnych. Kluczowym punktem spotkań zawsze jest refleksja nad wartościami humanitarnymi i ich współczesnym znaczeniem.

Znaczenie historii Ireny Sendler dla współczesnego pokolenia

Warsztaty kończą się wspólną rozmową nad znaczeniem bohaterstwa i empatii we współczesnym świecie. Historia Ireny nie tylko wzrusza, ale także inspiruje do działania i niesienia pomocy innym. Ta „mała kobieta" pokazała, że nawet w najtrudniejszych warunkach można zachować godność i czynić dobro.

Kontynuacja warsztatów w przyszłości

Muzeum Oświaty w Bydgoszczy planuje kontynuować tego rodzaju warsztaty, aby przybliżać młodym ludziom oraz dorosłym postacie, które swoim życiem i działalnością wpłynęły na losy świata. Mamy nadzieję, że uczestnicy wyniosą z zajęć nie tylko wiedzę historyczną, ale również głębokie przesłanie o znaczeniu empatii i odwagi w każdej epoce.

Ewa Bedełek
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy

Społeczeństwo obywatelskie
Zestawienie bibliograficzne w wyborze

Książki

1. **Aktywizmy miejskie** / redakcja naukowa: Barbara Lewenstein, Agata Gójska, Ewa Zielińska. - Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2020. - 354 s.
2. **Edukacja nieformalna wobec obywatelskości** / Kazimierz Czerwiński. - Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2020. - 276 s.
3. **Falująca obywatelskość: stare wzory, nowe tendencje: praca zbiorowa** / redakcja: Artur Kościański i Wojciech Misztal. - Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, 2019. - 258 s.
4. **Jak wychować rapera: bezradnik** / Marcin Matczak. - Kraków: Wydawnictwo Znak, 2021. - 509 s.
5. **Kultura obywatelska: wybrane podejścia i problemy** / Agnieszka Ziętek. - Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2023. - 125 s.
6. **Partycypacja obywatelska młodzieży: teoria i praktyka** / redakcja naukowa: Krystyna Gomółka, Paweł Stawarz. - Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2021. - 217 s.
7. **Poznaj swoje prawa i broń ich: przewodnik dla młodych** / Nicky Parker z Amnesty International oraz Angelina Jolie i mec. Geraldine Van Bueren; tłumaczenie: Jacek Konieczny. - Warszawa: Wilga, 2023. - 332 s.
8. **Prawne aspekty aktywności obywatelskiej: wybrane zagadnienia** / redakcja naukowa: Zbigniew Bukowski i Marian Masternak. - Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2021. - 328 s.
9. **Pokolenie (nie)obecne: uwarunkowania i procesy obywatelskiej aktywności i bierności młodych dorosłych** / Monika Kwiecińska-Zdrenka. - Warszawa: PWN, 2022. - 159 s.
10. **Społeczeństwo obywatelskie: historia, teoria, praktyka** / redakcja naukowa Rafał Kania, Marcin Kazimierczuk. - Warszawa: Difin, 2021. - 322 s.
11. **Zmieniając świat!: edukacja globalna między zyskiem a zbawieniem** / Katarzyna Jasikowska. - Kraków: Oficyna Wydawnicza "Impuls", 2018. - 283 s.

Artykuły z czasopism

1. **Dlaczego młodzież nie wierzy w wybory?** / Tomasz Kozłowski // Dyrektor Szkoły: miesięcznik kierowniczej kadry oświatowej. - 2023, nr 10, dod. Niezbędnik Dyrektora Szkoły, s. 70-72
2. **Kompetencje obywatelskie: wybrane perspektywy interpretacyjne** / Ewa Bielska // Pedagogika Społeczna. - 2014, nr 3, s. 73-[82]
3. **Ku społeczeństwu obywatelskiemu: czego dziś może nas nauczyć pragmatyzm?** / Marcin Kilanowski // Kultura i Edukacja. - 2017, nr 1, s. [50]-62
4. **Obywatelstwo w społeczeństwie ryzyka a paradygmat pedagogiki społecznej** / Ewa Bielska // Pedagogika Społeczna. - 2016, nr 2, s. 47-[59]
5. **Od pedagogiki środowiska ku pedagogice społeczeństwa obezwładnionego instytucją państwową. To jest nasz kraj - to jesteśmy my - społeczeństwo polskie** /Jerzy Modrzewski // Pedagogika Społeczna - 2018, nr 4, s. 85-[98]
6. **Przemiany systemu edukacji a opór społeczny jako wyraz niepokojów wobec zmieniających się realiów** / Agata Rzymełka-Frąckiewicz // Chowanna (Kraków). - 2017, nr 2 (49), s. [109] - 122
7. **Realizowanie edukacji obywatelskiej w instytucjach formalnej edukacji dorosłych** / Anna Kławsiuć-Zduńczyk // Edukacja Ustawiczna Dorosłych. - 2018, [nr] 2, s. 7-17
8. **Społeczeństwo obywatelskie wobec opresji i zniewolenia przez ideologie, politykę i władzę** / Tadeusz Pilch // Pedagogika Społeczna. - 2018, nr 4, s. 33-[58]
9. **Zaangażowanie społeczne z perspektywy psychologicznej** / Dorota Kanafa-Chmielewska // Psychologia Społeczna. - 2016, nr 3, s. 310-320

FESTIWAL LITER

II EDYCJA

4 czerwca 2025 r.

JAK ZAPOBIEGAĆ TRUDNOŚCIOM W NAUCE CZYTANIA, PISANIA I LICZENIA

W programie:

- inspirujący wykład prof. Bronisława Rocławskiego, prekursora gottodydaktyki i glottoterapii
- przykłady dobrych praktyk

więcej -> **WWW.KPCEN.CEN.INFO.PL**

KUJAWSKO-POMORSKIE CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI WE WŁOCŁAWKU
AKREDYTOWANA WOJEWÓDZKA PLACÓWKA DOSKONALENIA
ul. Nowomiejska 15A, 87-800 Włocławek, tel. 54 231 33 42, e-mail: kpcen@cen.info.pl

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli we Włocławku jest Jednostką Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

KUJAWSKO-POMORSKIE CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI W BYDGOSZCZY
PLACÓWKA AKREDYTOWANA

KUJAWY POMORZE

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE

YouTube

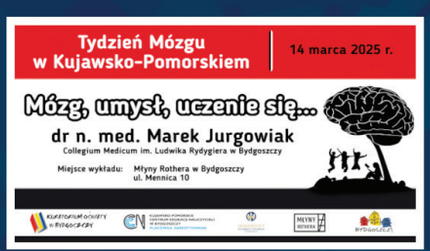

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Publiczne, wojewódzkie, akredytowane placówki doskonalenia zawodowego nauczycieli prowadzone przez Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy

ul. Jagiellońska 9
85-067 Bydgoszcz, PL

stac. 52 349 31 50, fax 52 349 31 03
kom. 697 011 842

www.cen.bydgoszcz.pl
info@cen.bydgoszcz.pl

www.facebook.com/kpcenbydgoszcz

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Toruniu

ul. Henryka Sienkiewicza 36
87-100 Toruń, PL

stac. 56 622 77 47, fax 56 622 31 81
kom. 881 931 025

www.kpcen-torun.edu.pl
kpcen_torun@kpcen-torun.edu.pl

www.facebook.com/kpcentorun

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli we Włocławku

ul. Nowomiejska 15A
87-800 Włocławek, PL

stac. 54 231 33 42, fax: 54 412 10 98
kom. 531 431 086

www.cen.org.pl
kpcen@cen.info.pl

www.facebook.com/kpcenwloclawek